

LUNDS
UNIVERSITET

En jämlik och demokratisk klimatomställning – på vems villkor?

En intervjustudie om klimatet, arbetarkollektivet och postpolitiken

Linn Brolin

Abstract

While the climate crisis is gaining more attention, market mechanisms and individual behaviour changes seem to remain the dominant political answer to mitigate climate change. This thesis aims to examine how blue-collar labour unions in Sweden position themselves in the climate transition. Additionally, it explores ideological frontlines and identifies interest conflicts and power relations in the transition to a fossil-free society. The research gathered is based on interviews, climate reports, and congressional documents from the unions. Drawing upon Mouffe's and Swyngedouw's theoretical framework of post-politics, the results indicate that labour unions in various degrees are expressing a counter-hegemonic critique to individualised and market-based climate mitigation policies. They acknowledge that the transition to a fossil-free society both implies winners and losers. However, difficulties do not necessarily have to occur as long as there are actual conditions for people to engage in the transition. Finding synergies between precarious working conditions and unfulfilled climate commitments, labour unions are demanding a public and investment-led climate transition, more redistribution policies, and a higher degree of democratic legitimacy. Nonetheless, to achieve this there is a need to enhance the collective consciousness in order to mobilise against the post-political condition of climate change.

Key words: green transition, socio-ecological transformation, post-politics, labour union, just transition

Words: 19 114

Innehållsförteckning

1. Introduktion	1
1.1 Mot en avpolitiserad klimatomställning?	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Tidigare forskning.....	3
2. Teoribildning.....	7
2.1 Klimatomställningens postpolitiska förutsättningar	7
2.2 Koncept: narrativ, ideologi och hegemoni.....	10
2.3 Analytiskt ramverk	11
3. Metod	15
3.1 Att analysera narrativ.....	15
3.2 Material och urval.....	16
3.3 Intervjuer med fackliga representanter	17
3.4 Bearbetning av material – tre läsningar	18
4. Analys.....	20
4.1 Intressekonflikter	20
4.1.1 Arbeten förändras och försvinner	21
4.1.2 Det nya reseavdraget.....	21
4.1.3 Höjda energi- och bränslepriser.....	22
4.1.4 Internationell konkurrens.....	22
4.1.5 Miljö kontra klimat	23
4.2 Maktrelationer.....	23
4.2.1 Små och stora företag	24
4.2.2 Förekomsten av underentreprenörer	24
4.2.3 Avregleringen av energisektorn.....	25
4.2.4 Digitalisering och automatisering.....	27
4.3 Fackliga krav.....	27
4.3.1 Stärk arbetsmarknadspolitiken, utbildningssystemet och socialförsäkringen.....	28
4.3.2 Involvera fackförbunden i omställningsprocessen	29
4.3.3 Förankra klimatomställningen genom folkbildning	30
4.3.4 Dra nytta av fackliga nätverk.....	31
4.4 Politiska visioner.....	32

4.4.1 Ta kontroll över marknaden.....	32
4.4.2 Reglera energisystemet.....	33
4.4.3 Mer fördelningspolitik.....	34
4.4.4 Öka den demokratiska förankringen.....	35
5. Diskussion.....	36
5.1 Identifierade problem och ideologiska skiljelinjer.....	36
5.1.2 Kollektivt medvetande.....	37
5.1.3 Marknadens förlorare.....	38
5.2 Presenterade lösningar och ideologiska skiljelinjer.....	39
5.2.1 Arbetarkollektivets kamp.....	40
5.2.2 Statens ansvar men fackens uppgift.....	41
5.3 Från problem till lösning.....	42
6. Slutsatser.....	45
7. Litteraturlista.....	48
7.1 Primärmaterial.....	48
7.2 Sekundärmaterial.....	49
Appendix 1: Intervjuguide.....	56
Appendix 2: Översikt respondenter.....	57

1. Introduktion

1.1 Mot en avpolitiserad klimatomställning?

Samtidigt som klimatkrisen tar allt större plats på den politiska dagordningen finns tecken på att de politiska svaren frusit fast i en övertro på individuella beteendeförändringar och marknadskrafter liksom förhoppningar om teknisk utveckling (Blühdorn 2014). Från såväl civilsamhället och näringslivet som hos en stor del av de politiska partierna i Sverige framhålls individen och marknaden som centrala i klimatomställningen (Berglez och Olausson 2014). Även om det finns en mängd systemkritiska röster från intresseorganisationer, tankesmedjor och ungdomsrörelser tenderar övergången till ett fossilfritt samhälle att reduceras till livsstilsval och vinstmaximering på den fria marknaden (Hjort Warlenius 2022). När klimatomställningen avlägsnas från det politiska och i stället hanteras som en teknisk eller juridisk fråga lämnas ansvaret över på expertstyrd administration. På så sätt riskerar det att ske en gradvis avpolitisering vilket osynliggör vinnare och förlorare i övergången till ett fossilfritt samhälle (Johnson 2021; Hjort Warlenius 2022). När klimaträttvisa kommer på tal riktas ofta fokus på höginkomstländers historiska ansvar att kompensera för de låginkomstländer som hårdast drabbas av extremväder, torka och skogsbränder. Mindre uppmärksamhet riktats däremot mot det ojämlikt fördelade ansvaret *inom* länder (Gärdebo m fl 2021). Detta får konsekvenser för ett Sverige där de ekonomiska klyftorna de senaste 30 åren har ökat samtidigt som tillfälliga och osäkra anställningsvillkor har blivit ett allt mer omfattande inslag på den svenska arbetsmarknaden (SOU 2020:46).

När konfliktlinjer suddas ut riskerar den demokratiska förankringen i klimatomställningen att bli allt svagare, vilket inte minst gula västarna i Frankrike och bränsleupproret¹ i Sverige har påvisat. Missnöjet mot den förda klimatpolitiken med stigande priser på el och drivmedel skär rakt in i befintliga klyftor mellan stad och land vilket förstärker befintliga ojämlikheter i samhället (Gärdebo m fl 2021). Att dessa rörelser skuldbeläggs och pekas ut som klimatförnekare (Mehleb m fl 2021; Rolfer 2020) gör det extra tydligt att klimatomställningen stegvis avpolitiserar, då utrymmet krymper för alternativa lösningar bortom den individualiserade och marknadscentrerade klimatpolitiken. Det rådande missnöjet illustrerar därmed hur ett osynliggörande av ideologiska skiljelinjer i

---

¹ Tidigare känt som bensinupproret, se <https://bransleupproret.org/>

klimatpolitiken tenderar att försena eller paralysera övergången till ett fossilfritt samhälle (Vogl m fl 2019; Berglez och Olausson 2014).

Precis som i alla stora samhällsförändringar medför klimatomställningen både positiva och negativa effekter på arbetsmarknaden vilket i sin tur påverkar arbetstagarna. Detta eftersom omställningen innebär att en del arbetstillfällen försvinner, flyttas och ersätts samtidigt som det ställs högre krav på utbildning och kompetens (Klimatpolitiska rådet 2022). Fackförbund kan här spela en avgörande roll i att förankra klimatomställningen hos människor genom att lyssna på behoven hos dem som drabbas hårdast. Med sin starka position och legitimitet på arbetsmarknaden kan de synliggöra vilka intressekonflikter som finns samt vilka som gynnas på bekostnad av andra – och på så sätt fylla en förhandlade funktion för att omfördela bördorna i klimatomställningen (Vogl m fl 2019). Detta är någonting jag vill titta närmare på i min studie.

1.2 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka hur svenska fackförbund förhåller sig till klimatomställnings postpolitiska förutsättningar. Postpolitik kan kort beskrivas som en process eller omständighet där frågor som tidigare betraktats som politiska avlägsnas från att handla om maktrelationer och intressekonflikter (Mouffe 2008, s. 17). Med andra ord osynliggörs ideologiska skiljelinjer och hegemoniska formationer vilket resulterar i att övergången till ett fossilfritt samhälle avpolitiserar vilket förstärker status quo (Swyngedouw 2022, s. 65). Postpolitiken utgör ingen bestämd historisk era utan ska snarare förstås som en “ständigt närvarande spänning mellan de delar av det sociala livet som anses vara politiska, det vill säga möjliga/önskvärda att förändra och påverka, och de som anses vara apolitiska, naturliga eller självklara” (Teschfahuney och Dahlstedt 2008, s. 13).

I linje med postpolitikens slutsatser pekar en rad forskare på hur den västerländska klimatpolitiken har dominerats av nyliberala föreställningar om marknadsorienterade och individualiserade lösningar (Hjort Warlenius 2022, s. 408; Paterson 2014, s. 61), där koldioxid har kommodifierats (Newell och Paterson 2010, p. 23) och offentliga nyttigheter privatiserats (Koch 2012, s. 174–176). Klein (2019; 2016) talar om en ‘dålig tajming’ då internationella klimatförhandlingar uppstod samtidigt som nyliberalismen fick ordentligt genomslag under 1970-talet. Eftersom den offentliga sektorn pressades tillbaka samtidigt som det inte längre var lika enkelt att reglera marknaden menar hon att klimatomställningen idag blivit allt mer svårhanterlig. Även om en rad forskare har tittat på motstånd till utbredningen av de nyliberala föreställningarna i klimatomställningen, har ytterst få gjort det utifrån ett fackligt perspektiv. Därför vill jag utforska alternativa röster bortom de postpolitiska förutsättningarna genom att synliggöra ideologiska skiljelinjer hos arbetarkollektivet i övergången till ett fossilfritt samhälle.

I studien undersöks dels vilka problem fackförbunden identifierar i form av intressekonflikter och maktrelationer, och dels vilka lösningar de presenterar i form

av fackliga krav och politiska visioner. Studien avgränsas till fackförbund inom arbetarkollektivet i sektorer som förväntas ställa om från sitt fossilberoende och därför påverkas av klimatomställningen i större utsträckning. Fokus ligger följaktligen på fackförbund inom industri, transport, byggeri samt energi- och materialförsörjning. Avgränsningen kan motiveras av att ungefär två tredjedelar av Sveriges utsläpp kommer från industri och inrikes transporter (Naturvårdsverket a), en fjärdedel från bygg- och fastighetssektorn (Boverket 2021) samt åtta procent från el- och fjärrvärmeproduktionen (Naturvårdsverket b). Sveriges Klimatpolitiska råd pekar även ut en transformation i dessa sektorer som central för att nå noll nettoutsläpp av växthusgaser år 2045 (Klimatpolitiska rådet 2022). Arbetarkollektivet står således inför en stor strukturomvandling på arbetsmarknaden vilket jag vill undersöka närmare utifrån följande frågeställningar:

Hur och i vilken utsträckning förhåller sig svenska fackförbund inom arbetarkollektivet till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar?

(i) Vilka intressekonflikter och maktrelationer förekommer och hur relaterar de till ideologiska skiljelinjer?

(ii) På vilket sätt omsätts de ideologiska skiljelinjerna i fackliga krav och politiska visioner?

1.3 Tidigare forskning

Det överordnade temat jag ämnar undersöka fångas väl upp av begreppet *just transition* (hädanefter används den svenska översättningen rättvis omställning) som etablerades av den internationella fackföreningsrörelsen i slutet av 1900-talet (Smith 2017). Även om meningarna går isär om exakt när och var begreppet myntades finns det en gemensam uppfattning om dess betydelse, nämligen att klimatomställningen bör ta hänsyn till social och ekonomisk ojämlikhet (Galgóczi 2020; Rosemberg 2010; Scandrett m fl 2022). Idén om rättvis omställning har utvecklats de senaste decennierna från ett fackligt krav om att ta hänsyn till arbetarklassens utmaningar och behov i omställningen till ett komplext politiskt ramverk (Vachon 2021). Därmed kan man se att begreppet blivit allt mer omfattande och på samma gång vagare (Stavis och Felli 2015). Internationella organisationer fångade upp begreppet under Kyotokonferensen år 1997, ILO anammande sedan begreppet och år 2015 inkluderades idén om rättvis omställning formellt i Parisavtalet (Galgóczi 2020; Scandrett m fl 2022). Begreppet kan förstås i två dimensioner: som utfall och som process. När det kommer till utfall syftar idén om rättvis omställning till att nya arbetstillfällen med rimliga arbetsvillkor och löner bör skapas i övergången till ett fossilfritt samhälle. Processen inbegriper i sin tur att övergången sker på ett meningsfullt och inkluderande sätt där hänsyn tas till klimatpolitikens eventuella snedfördelade ekonomiska och geografiska effekter (Ibid.). På detta område finns det en stor variation av forskning.

Fackförbundens förhållningssätt till klimatomställningen har däremot fått blygsamt med uppmärksamhet inom den akademiska litteraturen. Framför allt och förvånande nog i svensk kontext, där fackföreningsrörelsen har ett förhållandevis stort inflytande på arbetsmarknaden. Även om idén om rättvis omställning etablerades av den internationella fackföreningsrörelsen tenderar den akademiska litteraturen i stället att fokusera på aktörer som staten, näringslivet och intresseorganisationer (Vogel m fl 2019). När jag använder sökorden 'green transition', 'just transition', 'socio-ecological transformation' och 'social-ecological transformation' i kombination med sökorden 'labor union', 'labour union' och 'trade union' får jag upp ett begränsat antal träffar (sökningen gjordes den 19 september 2022). LubSearch som samlar flera databaser ger 21 träffar, den statsvetenskapliga databasen Political Science Complete ger fem träffar, i Scopus som är en bredare databas för samhällsvetenskaplig litteratur får jag fyra träffar och i GreenFILE som är en multidisciplinär databas med litteratur om mänsklig påverkan på miljön får jag endast fram en träff². Träffarna omfattar såväl teoretiska studier om fackförbundens roll i klimatomställningen som mer empiriska och sektorsspecifika fall. Viktigt att påpeka är att ingen träff i sökningarna tar upp Sverige som studieobjekt.

Medan en del studier framhåller konflikter på arbetsmarknaden (Niedermoser 2017; Bohnenberger m fl 2021) lyfter andra fram hur fackförbund har förhållit sig till klimatomställningen över tid (Satgar 2015; Brand och Niedermoser 2019). En studie fann att fackförbund för det mesta sluter allianser med arbetsgivare och näringslivet, även om det finns undantag med mer systemkritiska röster (Brand och Niedermoser 2019). I en liknande studie om frackingindustrin i Storbritannien menar författaren att det både finns fracking-positiva röster som framhåller kortsiktiga materiella intressen för sina medlemmar, hand i hand med företagets intressen, och mer kritiska röster (Kreinin 2021). I linje med detta visar en studie att förhållningssättet till klimatomställningen hos de tre största tyska fackförbunden är långt ifrån homogen, då de såväl innefattar mer marknadsorienterade som klassmedvetna perspektiv (Keil och Kreinin 2022). En studie över fackligt anslutna arbetare inom energisektorn i USA såg även en variation på hur man förhåller sig till klimatomställningen, med endast ett fåtal klimatskeptiska röster. Författarna såg ett behov att integrera frågor om maktförhållanden i klimatomställningen där arbetarnas intressen och åsikter är centrala (Sicotte m fl 2022).

Flera studier framhåller vikten av att lyfta fram arbetarkollektivets villkor och behov i klimatomställningen. I en studie som undersöker stålindustrin i södra Italien visar författarna att fackförbund mångt och mycket delar en oro samtidigt som det finns en variation av hur de positionerar sig i frågan (Greco 2022). I en jämförande studie mellan Tyskland och Sydafrika poängteras det att fackförbund

---

² Google scholar ger betydligt fler träffar, men däremot utan lika god träffsäkerhet. Även om det finns delade meningar huruvida Google scholar bör användas har jag valt att lägga större fokus på de etablerade databaserna där bl.a peer review kan användas som sökkriterium.

varken stödjer eller motsätter sig klimatomställningen, utan i stället engagerar sig strategiskt för att utöka sitt inflytande (Kalt 2022). I kontrast till detta visar andra studier att facklig organisering tenderar att underlätta övergången till ett fossilfritt samhälle (Pye 2021), eftersom de utjämnar snedfördelade vinster och förluster i omställningen (Räthzel m fl 2018; Räthzel m fl 2010). Vidare undersöker ett par studier hur arbetare som grupp ser på sin egen roll i omställningen. En studie visar hur arbetare inom fordonsindustrin i Österrike anser att deras kunskap och expertis har stor betydelse i klimatomställningen (Pichler m fl 2021). Liknande resultat går att se i en norsk studie som visar att arbetare inom oljeindustrin ser sig själva som en aktiv del av klimatomställningen (Houeland och Jordhus-Lier 2022).

När det kommer till ‘grå litteratur’, såsom rapporter från myndigheter, intresseorganisationer och tankesmedjor, saknas det även här forskning på hur svenska fackförbund förhåller sig till klimatomställningen. Det går dock att se att ämnet har börjat uppmärksammas mer i uppstartade forskningsprojekt vid bland annat Linköpings universitet (*Whose Transformation?*), Lunds universitet (*Just Energy Transitions*), Umeå universitet tillsammans med Malmö universitet (*Workers as Agents of a Green and Just Transition*) samt Svenska Miljöinstitutet IVL (*Life and labour in industry climate transitions*) och Stockholm Environment Institute (*Just Swedish Transport Industry Transitions*). Nyligen publicerades även en svensk intervjustudie med fackliga representanter i stål-, petroleum- och cementindustrin där resultaten visar att uppfattningen om vad som utgör en rättvis omställning skiljer sig åt på lokal och central nivå (Gärdebo 2022). Eftersom det fortfarande finns få studier om svenska fackförbund i klimatomställningen har min studie en tydlig inomvetenskaplig relevans och kan hjälpa till att fylla en lucka i den akademiska litteraturen. Genom att ta ett mer övergripande grepp över fackförbund inom arbetarkollektivet, snarare än att bara undersöka en eller flera enskilda sektorer, kan min studie även bidra till att skapa en mer generell bild av hur fackförbund förhåller sig till klimatomställningen.

Som litteraturöversikten visar finns det inte någon entydig bild om hur eller på vilket sätt fackförbund förhåller sig till klimatomställningen. I stället tenderar inställningarna och åsikterna i många länder att vara mycket spridda. De slutsatser som går att dra är att de flesta studierna på ett eller annat sätt lyfter fram målkonflikter i klimatomställningen och hur det påverkar fackförbunden i övergången till ett fossilfritt samhälle. Min studie kan därmed bidra till att stärka eller försvaga etablerade föreställningar om hur fackförbund positionerar sig och vilka strategier de har, beroende på vad mina resultat visar. Då det i mångt och mycket saknas studier på hur svenska fackförbund förhåller sig till klimatomställningen kan jag visa huruvida den svenska kontexten passar in i den spridda bilden eller om den skiljer sig åt. Med utgångspunkt i teoribildningen om postpolitik ämnar jag även att bidra till den existerande litteraturen som behandlar frågor om intressekonflikter och maktrelationer i klimatomställningen. Genom att identifiera röster från fackföreningsrörelsen kan studien ifrågasätta dominerande synsätt i övergången till ett fossilfritt samhälle. På så sätt kan jag bidra till en utomvetenskaplig relevans om hur klimatomställningen, i stället för att skapa

missnöje, kan bli mer demokratiskt förankrad och därigenom vinna större förtroende och legitimitet hos människor.

2. Teoribildning

2.1 Klimatomställningens postpolitiska förutsättningar

Med utgångspunkt i dilemmat att klimatkrisen tagit allt större plats på den politiska dagordningen samtidigt som lösningarna tenderar att bli mer likriktade är teoribildningen om postpolitik relevant att fördjupa sig i. Teoribildningen har både rötter i den poststrukturalistiska och postmarxistiska traditionen (Wilson och Swyngedouw 2014; Ernstson och Swyngedouw 2019). Eftersom studiens syfte är att undersöka hur arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningen ansluter jag mig mer åt den postmarxistiska traditionen, som i större utsträckning än poststrukturalismen anser att materiella villkor strukturerar intressekonflikter och maktrelationer i samhället. I den marxistiska analysen framhålls det att kapitalismens utbredning sällan framstår som ett politiskt projekt “utan snarare som ett resultat av någon slags (över)naturlig lag eller logik” (Teschfahoney och Dahlstedt 2008, s. 13). Eftersom kapitalismens utbredning under de postpolitiska förutsättningarna betraktas som oundviklig ses klimatförändringar som någonting frånkopplat det dominerande ekonomiska systemet, som en oavsiktlig sidoeffekt snarare än en inbyggd mekanism (Berglez och Olausson 2014, s. 54). Detta får givetvis betydelse för hur makthavare väljer att hantera klimatomställningen och vilken politik de väljer att gå fram med.

Teoribildningen kan förstås i ljuset av spänningen mellan ett dominerande, konsensusbyggande förhållningssätt som problematiserar politiseringen av klimatfrågan, och ett kritiskt förhållningssätt som å andra sidan argumenterar för att det råder en *avsaknad* av politisering. Det förstnämnda perspektivet menar att ideologiska ‘specialintressen’ underminerar den politiska samstämmigheten och leder till polarisering (Pepermans och Maesele 2016, s. 479). Det kritiska perspektivet menar att detta är ett exkluderande förhållningssätt då endast vissa aktörer och krav i klimatomställningen erkänns och legitimeras. I stället för att ge utrymme att välja mellan olika politiska alternativ i övergången till ett fossilfritt samhälle hamnar man i en diskussion om vad som är moraliskt ‘rätt’ eller ‘fel’ som individ att göra. Därigenom vill det kritiska förhållningssättet bidra till att skapa en pluralitet i den offentliga diskussionen där oenighet kan uttryckas (Ibid., s. 481–483). Teoribildningen om postpolitik öppnar på så sätt upp för fler politiska alternativ där dominerande förhållningssätt i klimatomställningen kan utmanas vilket gör det möjligt att gå bortom status quo.

I linje med det kritiska perspektivets förespråkare poängterar Hjort Warlenius (2022, s. 362–364) att klimatvetenskapens begäran att drastiskt minska koldioxidutsläppen inte är någonting att diskutera eller förhandla om. Men *hur det ska gå till* bygger däremot alltid på prioriteringar och värderingar som kräver

ställningstaganden. Hjort Warlenius menar att avpolitiseringen av klimatomställningen innebär att övergången till ett fossilfritt samhälle i första hand ses som en “naturvetenskaplig fråga, präglad av en naturvetenskaplig kunskapsyn som betraktar all vetenskap, även samhällsvetenskap, som opolitisk, som en fråga om att ta fram fakta om vad som är sant eller falskt” (Ibid., s. 365). Men vad som bör göras i klimatomställningen anser han är en högst politisk fråga med flera svar som ständigt behöver förhandlas och diskuteras. Genom att undvika det politiska förblir de centrala frågorna om hur det är möjligt att avvärja klimatförändringar odiskuterade. Därför menar Hjort Warlenius att frågeställningar om makt och politisk strategi behöver ställas och besvaras “om hur aktörer ska agera för att maximera sitt inflytande över processen, hur mobiliseringar blir framgångsrika, hur allianser kan formas, hur fossillobbyn kan besestras, statsapparaten erövrats” (Ibid., s. 366).

Tesfahuney och Dahlstedt (2008, s. 14) definierar postpolitik som en process där samhällsfrågor avlägsnas från det politiska. Mer specifikt framhåller David Harvey (2006, s. 33) att postpolitiken kännetecknas av en fördjupad och utbredd ekonomisering, inte bara av produktionen och konsumtionen, utan av alla sektorer i samhället och av livet i sig självt. Detta innebär att statens primära mål under de postpolitiska förutsättningarna är att erbjuda marknadsaktörer attraktiva investeringsmiljöer för att främja kapitalets ackumulation, snarare än att tillgodose medborgarnas intressen och behov. Zygmunt Bauman (2004, s. 32, 49) definierar postpolitik som en process där kollektivet som utgångspunkt har bytts ut mot den enskilda individen som själv uppmanas och förväntas finna lösningar på strukturella disharmonier. De överordnade idealen är således effektivitet, konkurrens och avkastning. Slavoj Žižek (1998, s. 6) menar vidare att postpolitik karaktäriseras av expertstyrd administration där ideologiska konflikter mellan olika parter ersätts av samarbete mellan ‘upplysta’ teknokrater. Sammanfattningsvis kringkärns det politiska till ett “icke-ideologiskt, apolitiskt fält där statlig verksamhet och styrning av alla dess slag mer och mer reduceras till en ansamling av problem som anses kräva tekniska snarare än politiska interventioner” (Tesfahuney och Dahlstedt 2008, s. 17).

Mer precist kommer jag ansluta mig till Chantal Mouffes och Erik Swyngedouws teoribildning om postpolitik. Medan Mouffe kan ge en utvecklad teoretisk diskussion om agonistiska konfrontationer bidrar Swyngedouw till ett mer tillämpat perspektiv på den förda klimatpolitiken³. Mouffe (2019, s. 29) framhåller att de postpolitiska förutsättningarna karaktäriseras av en nyliberal hegemoni där demokratiska ideal om jämlikhet och folksuveränitet urholkas. Hon gör en distinktion mellan antagonism (kamp mellan fiender) och agonism (kamp mellan motståndare) där den agonistiska konfrontationen, till skillnad från den antagonistiska, betraktar motståndarens intressen och krav som legitima (Ibid., s.

---

³ Mouffe har även hon börjat intressera sig för klimatfrågan. I november 2022 gav hon ut boken *Towards a Green Democratic Revolution – Left Populism and the Power of Affects* som dock inte har inkluderats i denna studie då den gavs ut för sent.

119). När politiska alternativ i sin agonistiska form stängs ute från det politiska rummet tillåts endast en riktning – som förväntas hanteras genom dialog, konsensus och rationellt samförstånd. Som hon uttrycker det handlar dagens postpolitiska förutsättningar ”därför bara om att förvalta den etablerade ordningen, en uppgift som bäst anförtros åt experter” (Ibid., s. 31). När agonistiska kamper mellan olika samhällsvisioner omöjliggörs undergrävs principen om att makten vilar hos folket. Mouffe kritiserar därför det konsensusbyggande förhållningssättet och menar att vi i stället bör skapa “förutsättningar för en livaktig *agonistisk* offentlig sfär av kraftmätningar, där olika hegemoniska projekt kan konfrontera varandra” (Mouffe 2008, s. 11). I stället för att anta att det finns en universell lösning i klimatomställningen utan vinnare och förlorare framhålls därmed vikten av att erkänna och synliggöra intressekonflikter och maktrelationer där oenighet kan konfronteras (Ibid., s. 3).

Med hänseende till klimatomställningen menar Swyngedouw (2010, s. 214–215) att klimatpolitiken tenderar att avpolitiserar och förstärka status quo, vilket motverkar en jämlik och rättvis omställning. Han ser klimatpolitiken som “ett särskilt tydligt fall av postpolitisk styrning, där konflikter slätas över och konsensus eftersträvas genom ständig hänvisning till vetenskapen och genom lansering av tomma begrepp som ‘hållbar utveckling’, som ingen egentligen kan vara emot” (Hjort Warlenius 2022, s. 369). Under postpolitiska förutsättningar framställs klimatförändringar inte bara som ett globalt utan också som ett universellt hot, där hela mänskligheten betraktas som potentiella offer för någonting som står utanför vår kontroll (Swyngedouw 2011a, s. 78). Problemet ses därför inte som ett resultat av den dominerande ordningen – där makt och inflytande är ojämnt fördelat – utan som ett externt hot. Vad som driver klimatförändringar nämns aldrig vid namn, vilket Swyngedouw menar är ett sätt för makthavare att upprätthålla status quo (Ibid., s. 80).

När klimatomställningen endast tillåts diskuteras i termer av ändrade konsumtionsmönster, teknisk innovation och marknadskrafter döljs ideologiska skiljelinjer, vilket omöjliggör alternativa förhållningssätt (Swyngedouw 2022, s. 65–67). Mer konkret innebär osynliggörandet att potentiella intressekonflikter ersätts av konsensus och samförstånd där den fria marknaden och kapitalackumuleringen gynnas. Mouffe (2008, s. 36) menar att “en välfungerande demokrati kräver en sammandrabbning mellan legitima demokratiska politiska ståndpunkter”. När kollektiva identifikationer ersätts av en ett fokus på individen blir de politiska gränserna otydliga. På så sätt tenderar ett missnöje att uppstå vilket inte sällan ger upphov till nya kollektiva identifikationer som organiseras efter nationalistiska skiljelinjer. För att förhindra att reaktionära krafter uppstår menar Mouffe och Swyngedouw att det krävs en utveckling bortom de postpolitiska förutsättningarna där sociala klyftor och ideologiska skiljelinjer kan erkännas – vilket kan ses som själva fundamentet för en pluralistisk demokrati. Som Mouffe (2008, s. 36–37) uttrycker det: “Ett demokratiskt samhälle kräver att det förs en debatt om möjliga alternativ, samtidigt som det måste tillhandahålla kollektiva identifikationsformer av politisk natur som utgår från tydligt åtskilda demokratiska

ståndpunkter. Konsensus är utan tvekan nödvändigt, men konsensus måste samexistera med oliktankande”.

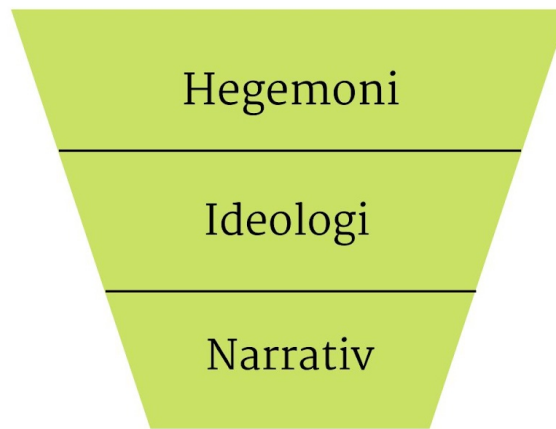
2.2 Koncept: narrativ, ideologi och hegemoni

För att analysera hur fackförbund förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar är narrativ, ideologi och hegemoni viktiga begrepp att klargöra (se figur 1 nedan). Begreppen härstammar från den postmarxistiska tankegången att det är de med mest makt och inflytande som sätter agendan för *vad* som diskuteras och *hur* detta diskuteras. Gramsci (citerad i Fraser 2019, s. 15) beskriver hegemoni som “den process varigenom en härskande klass får sin maktutövning att verka naturlig genom att inympa sin världsåskådning på hela samhället [...] Om de underlydande klasserna ska kunna utmana arrangemanget måste de få gehör för en ny, mer övertygande världsåskådning – en *mothegemoni*.”

Mouffe bygger vidare på Gramscis tankar om hegemoni och definierar det som ett sätt att skapa ordning och mening i ett samhälle (Hjorth Warlenius 2022, s. 403; Howarth 2015, s. 195). Hegemoniska formationer ger uttryck för en specifik sammansättning av maktförhållanden som framstår som naturliga, vilket innebär att alternativa sätt att skapa ordning och mening i samhället blockeras. Precis som Mouffe (2019, s. 116) framhåller är det som framstår som en ‘naturlig ordning’ aldrig en representation av någon objektiv sanning. Därför kan varje etablerad sådan utmanas av mothegemonier som kan plocka isär föreställningar som framstår som naturliga. Därmed kan en ny hegemonisk formation skapas. För att detta ska vara möjligt behöver ideologiska skiljelinjer etableras där konfrontation och oenighet kan erkännas (Ibid., s. 16). Ideologi kan därmed förklaras som en förhandlingsprocess av mening som både stabiliserar och utmanar rådande maktförhållanden (Jørgensen och Phillips 2002, s. 75–76). På så sätt förklarar begreppet hegemoni hur det är möjligt för dem med mest makt och inflytande att behålla sin makt – inte bara genom exploatering – utan ännu tydligare genom ideologiskt inflytande över den politiska dagordningen (Kiely 2018, s. 118–121).

Narrativ handlar slutligen om att begripliggöra det ideologiska inflytandet. Med andra ord skapar det en ingång till att beskriva “maktfördelning i samhället och framför allt insikt i fenomen som konstrueras som ‘naturliga’” (Robertson 2018, s. 245). I studien ska narrativ förstås som substansen av de problem fackförbunden identifierar och de lösningar som presenteras. Detta är en deskriptiv form som sker ett steg före det att jag tolkar materialet. Min definition av narrativ ska förstås i kontrast till hur teoretiker som exempelvis Bevir och Rhodes (2006) använder konceptet. Utifrån en mer deskriptiv ansats kommer i stället “[k]ategorier i det studerade ämnet definieras, och separata yttranden i texten dras fram, klassificeras och samlas i dessa kategorier” (Robertson 2018, s. 230). De samlade narrativen kan därefter tolkas som en del av en ideologi som representerar särskilda tankar och idéer om samhället. Eftersom vissa ideologier får en dominerande

ställning och andra hamnar i skymundan kan hegemoni i sin tur förstås som en samling av ideologier som styr vad som tas för givet i samhället.

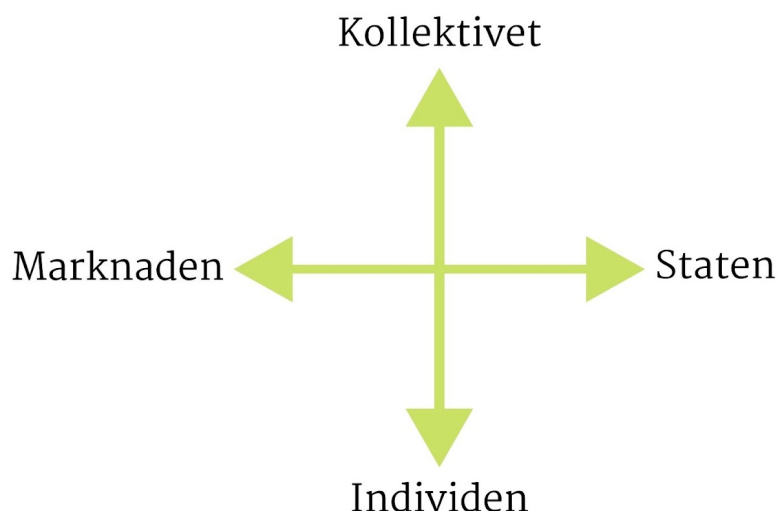

Figur 1: Hur studiens centrala begrepp förhåller sig till varandra

Med detta sagt förstår jag *narrativ* som konkreta uttryck i text eller talad form, *ideologi* som en samling av narrativ som utgör en särskild idé om samhället och slutligen *hegemoni* som ideologi(er) i dominerande ställning, där *mothegemoni* givetvis blir ideologier som utmanar den rådande hegemonin. I förhållande till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar blir det här tydligt att narrativ i hegemonisk position skapar ideologiskt inflytande och på så sätt utgör vad som uppfattas som konsensus i klimatomställningen – vilket upprätthåller maktrelationer i övergången till ett fossilfritt samhälle (Berglez och Olausson 2014, s. 56–57).

2.3 Analytiskt ramverk

Då syftet med studien är att undersöka hur och i vilken utsträckning fackförbund förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar utforskas ideologiska skiljelinjer. För att göra detta på ett systematiskt och strukturerat sätt har jag utarbetat ett analytiskt ramverk (se figur 2 nedan) som används som verktyg för att identifiera hur fackförbunden positionerar sig kring problem och lösningar i klimatomställningen. Efter att ha granskat tidigare forskning på området har jag konstruerat två dikotoma dimensioner som materialet tolkas och läses utefter. Inom dimensionerna är det givetvis tänkbart att fackförbundens narrativ kan komma att överlappa och gå in i varandra. Ramverket ska således inte förstås som beständigt eller oföränderligt då det finns möjlighet att fler konfliktlinjer under processens gång upptäcks.

Figur 2: Analytiskt ramverk i form av dikotoma dimensioner som används för att tolka materialet

Precis som Mouffe (2008; 2019) och Swyngedouw (2022) poängterar utifrån sina postpolitiska ansatser råder det idag en stor tilltro till att individen och marknaden ska hantera klimatomställningen. Deras argument kan ses som en del av kritiken mot den nyliberala hegemonin där privatiseringar och avreglering förespråkas framför offentliga investeringar och omfördelningspolitiska åtgärder (Harvey 2006; Johnson 2021). Medan en del teoretiker argumenterar för att nyliberalismen de senaste åren har utmanats eller försvagats pekar andra på att dess föreställningar fortfarande dominerar klimatomställningen i stor utsträckning. Mouffe (2008, s. 54) pekar på hur klimatomställningen står i beroendeförhållande till en nyliberal politik “som ger fritt spelrum åt privatiseringar och marknadsmekanismer”. Swyngedouw (2022, s. 65) tillägger att nyliberalismen har lett till en institutionalisering av marknaden där konsumentmakt och individuell frihet premieras, vilket har resulterat i exkludering såväl som ökade klyftor i samhället.

Även fast klimatfrågan har vuxit sig stark i länder som Sverige pekar Hjort Warlenius (2022, s. 409) på att klimatomställningen fortfarande präglas av nyliberala inslag och “ramas in i termer av ett avpolitiserat konsensus”. Detta menar han ska ses som ett resultat av de postpolitiska förutsättningarna där marknadsliberalism och konsumism tas för givet och där det enda sättet att opponera sig är att “hävda en alternativ konsumtionsstrategi och moralisera över dem som inte följer den” (Ibid.). När ansvaret läggs över på individen att ändra den egna livsstilen motverkas den kollektiva handlingskraften (Mouffe 2019, s. 88; Hjort Warlenius 2022, s. 409). Swyngedouw (2022, s. 65) menar i linje med detta att individuella val och den ständiga strävan efter självförverkligande skapar en osäkerhet som gör att man som individ sluter sig inåt snarare än utåt mot den samhälleliga sfären. Detta försvagar det kollektiva medvetandet om hur klimatomställningen hänger samman med sociala klyftor och maktstrukturer. Därmed går det att se en ideologisk skiljelinje mellan individen och kollektivet som

kan få stor betydelse för vilka problem som pekas ut samt vilka lösningar som presenteras i klimatomställningen.

När det kommer till den horisontella axeln utgörs de postpolitiska förutsättningarna av en utbredd ekonomisering där marknaden upphöjs till naturlag. Samhället bör underkastas. Detta kan förstås som en nyliberal tendens där det inte längre är politikens uppgift att genom regleringar och investeringar lösa strukturella problem, utan marknadskrafternas (Teshahoney och Dahlstedt 2008, s. 18; Hjort Warlenius 2022, s. 34). Som Teshahoney och Dahlstedt betonar har den konventionella politiken under postpolitiska förutsättningar bytt skepnad: "Staten och den offentliga sektorn drivs mer och mer som en firma. Kunden överordnas medborgaren och medmänniskan. Fri- och rättigheter anpassas gradvis efter principen *köp och sälj* och fördelas efter köpkraft" (Teshahoney och Dahlstedt 2008, s. 16). Detta går även att applicera på klimatpolitiken som i stor utsträckning hanteras genom prismekanismer på den 'fria marknaden'. I och med den utbredda ekonomiseringen ses klimatförändringar som ett marknadsmisslyckande. Därför anses näringslivet i sin konkurrensutsatta situation kunna ställa om samhället mest effektivt (Hoffmann 2015). Kritiken mot postpolitiken erkänner å ena sidan att näringslivet kan vara pådrivande i klimatomställningen eftersom att det finns ett vinstintresse. Å andra sidan menar man att det finns en risk att den del av näringslivet som tjänar pengar på fossila bränslen eller saknar intresse av en snabb omställningen blir en motverkande kraft (Hjort Warlenius 2022, s. 42). Med detta sagt är det tydligt att det går att urskilja en ideologisk skiljelinje mellan marknaden och staten som kan få betydelse för hur klimatomställningen hanteras.

De två utpekade ideologiska skiljelinjerna skulle kunna namnges och kategoriseras på olika sätt. Anhängare som förespråkar individuellt ansvar och marknadsmekanismer skulle exempelvis kunna tillhöra lägren som *ekologisk modernisering* (Jänicke 2006; Jackson 2009) och *grön tillväxt* (Jacobs 2013; Huberty m fl 2011). Anhängare till de som i stället förespråkar kollektiv kamp och statlig styrning skulle å andra sidan kunna tillhöra idéer om en *grön ny giv* (Mastini m fl 2021; Hjort Warlenius 2022; Bloomfield och Steward 2020), *grön keynesianism* (Blackwater 2012; Sundin 2020) och *radikaldemokrati* (Mouffe 2019; Laclau och Mouffe 2008; Evensen 2019). Jag väljer dock att inte använda dessa benämningar då syftet med studien är av en mer utforskande karaktär. I stället väljer jag utifrån teoribildningen om postpolitik att använda bredare begrepp som nyliberal hegemoni och mothegegoni, samtidigt som jag mer detaljerat undersöker hur ideologiska skiljelinjer utkristalliseras i form av individen–kollektivet samt marknaden–staten.

Med detta sagt kan det presenterade analytiska ramverket dels förstås som en avspegling av den postpolitiska teoribildningens slutsatser, men även som en ambition att gå bortom de postpolitiska förutsättningarna och därmed utmana dominerande förhållningssätt i klimatomställningen. Viktigt att poängtera är att de dikotoma dimensionerna inte ska uppfattas som en neutral representation av verkligheten, utan snarare som ett hjälpmedel för att synliggöra ideologiska skiljelinjer och identifiera olika narrativ hos fackförbunden. Det analytiska

ramverket blir således meningsfullt då det kan isolera viktiga kännetecken i den klimatpolitiska diskussionen (Bergström och Svärd 2018, s. 148–149), vilket hjälper mig att utveckla mitt teoretiska resonemang om postpolitik.

Just eftersom det analytiska ramverket är en konstruktion är jag medveten om att jag valt bort andra möjliga konfliktlinjer och kännetecken som skulle kunna identifieras i materialet, såsom stad-land, teknikoptimism-teknikpessimism och tillväxt-nedväxt. Eftersom syftet med verktyget är att förenkla komplexiteter och göra analysen förståelig och hanterbar, har jag efter överväganden kommit fram till att det presenterade ramverket lämpar sig väl för studiens syfte. En ytterligare anledning till att ramverket ter sig förenklat är att det empiriska materialet ska styra analysen i så stor uträkning som möjligt, samtidigt som det finns en systematik. Jag vill alltså undvika att ramverket får en alltför determinerande roll och väljer i stället att lämna utrymme att fylla de dikotoma dimensionerna med mening i analysen.

3. Metod

3.1 Att analysera narrativ

För att det ska bli möjligt att synliggöra ideologiska skiljelinjer i klimatomställningen är narrativanalys en lämplig metod som kan ge ett "analytiskt grepp om den maktdynamik som reglerar förståelser i samhället" (Robertson 2018, s. 221). Att analysera narrativ är särskilt användbart eftersom jag undersöker vilka problem fackförbund i arbetarkollektivet identifierar och vilka lösningar de presenterar i övergången till ett fossilfritt samhälle. Till skillnad från den diskursanalytiska traditionen, som fokuserar på hur språket konstituerar verkligheten, betonas här hur den levda verkligheten ständigt (om)formar människors förståelse av världen. Wagenaar (2011, s. 195) menar att vi dels når kunskap genom vardagliga erfarenheter, dels i dialog med andra människor. Då vår förståelse av världen är operfekt, ensidig och ofullständig blir forskarens uppgift att tolka utsagor av den levda verkligheten. Med detta sagt är jag medveten om att mina metodologiska avvägningar och teorival påverkar vilka frågor jag ställer liksom hur jag tolkar mitt material, vilket i sin tur har inverkan på vilka aspekter jag lyfter fram i analysen och diskussionen.

Eftersom jag ansluter mig till en postmarxistisk teoretisk utgångspunkt menar jag att vissa sociala fenomen är observerbara (så som materiell ekonomisk ojämlikhet) medan andra osynliggörs av maktstrukturer. Vidare tenderar det som *kan* observeras att skapa en falsk bild av verkligheten på grund av dessa underliggande strukturer. Med andra ord innebär postmarxismen att samtidigt som sociala fenomen existerar oberoende av våra tolkningar, så kommer våra tolkningar påverka utfallet av givna sociala processer. Detta betyder att strukturer i samhället inte förutbestämmer, utan att de snarare begränsar eller uppmanar en särskild förståelse av verkligheten (Furlong och March 2010, s. 204–205). Som Hjort Warlenius (2022, s. 361) uttrycker det: "Sanningen är svåråtkomlig och vetenskapen kan förvrängas av ideologier och intressen, och därför måste forskaren alltid vara kritisk och ifrågasättande. Men det innebär inte att sanningen är relativ eller att verklig kunskap är ouppnåelig". Med detta i åtanke försöker jag både att identifiera vilka intressekonflikter och maktrelationer som råder samt vilka krav och visioner som framförs men även, utifrån en mer tolkande ansats, kritiskt analysera hur utsagorna representerar ideologiska skiljelinjer. Med denna tolkande ansats är min ambition att *förstå* snarare än att *förklara* hur fackförbund förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar (Furlong och March 2010, s. 192).

Inom den tolkande ansatsen är teoribildning själva grundbulten eftersom det hjälper forskaren att förstå den levda verkligheten (Wagenaar 2011, s. 9). Att läsa

materialet genom en teori skapar en representation av verkligheten, som dock inte bör förstås som en spegling av verkligheten. I stället ska det förstås som ett *attribut* av representationen (Ibid. s. 59). För att ta reda på vilket sätt jag mer konkret väljer att tolka fackförbundens narrativ så krävs en närmare förståelse för hur jag ser på relationen mellan agens och struktur. Likt Hay (2002, s. 89–143) anser jag att agens och struktur samexisterar i relation till varandra. Mer konkret innebär det att strukturer i samhället, såsom makt och materiella villkor, begränsar aktörer samtidigt som det finns utrymme att göra motstånd. Att utgå från att strukturer både möjliggör och begränsar handlingsutrymme samtidigt som det går att utmana och förändra dem, får givetvis betydelse för hur jag läser och tolkar mitt material (Marsh 2018, s. 207–208). Med detta sagt är min intention att synliggöra ideologiska skiljelinjer i klimatomställningen och därmed försöka identifiera motstånd till dominerande strukturer. Det innebär alltså inte att jag bortser från strukturer. Snarare blir samexistensen mellan agens och struktur ständigt påmind, då strukturerna blottläggs i kontrast till de narrativ som uttrycker motstånd till vad som tas för givet i klimatomställningen.

3.2 Material och urval

För att ta reda på hur fackförbund i arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar analyseras kongressbeslut och klimatrapporter samt transkriberade intervjuer från representanter i respektive fackförbund. Eftersom studien avgränsas till fackförbund inom sektorer som förväntas ställa om från sitt fossilberoende ligger fokus på industri, transport, byggeri samt energi- och materialförsörjning. Avgränsningen kan motiveras av att ungefär en tredjedel av Sveriges utsläpp kommer från industrin, en tredjedel från inrikes transporter (Naturvårdsverket a), en fjärdedel från bygg- och fastighetssektorn (Boverket 2021) samt åtta procent från el- och fjärrvärmeproduktionen (Naturvårdsverket b). Inom industrin släpper framför allt järn- och stålproduktionen ut mest växthusgaser, men även livsmedelsindustrin samt massa- och pappersindustrin är tunga utsläppare (Naturvårdsverket c). När det kommer till skogsindustrin syns inte utsläppen i den nationellt framtagna statistiken eftersom skogens förmåga att ta upp koldioxid överstiger dess totala utsläpp, trots att skogsindustrin i själva verket står för majoriteten av utsläppen i Sverige (Appelquist 2021). Därmed har jag valt att undersöka följande fackförbund i storleksordning: IF Metall, Byggnads, Seko, Transport, GS-facket, Livsmedelsarbetareförbundet, Elektrikerna och Pappers. Jag väljer även att inkludera LO som har ett mer samordnande uppdrag att organisera den fackliga och politiska samverkan samt att driva arbetsmarknadspolitiska frågor för samtliga fackförbund i arbetarkollektivet. LO:s kongressbeslut och klimatrapporter kan därmed utgöra ett samlat narrativ för fackförbundens olika förhållningssätt.

Gällande tidsspann avgränsas studien till 2016–2022 vilket innefattar den senaste versionen av fackförbundens kongressbeslut och klimatrapporter, samt

infaller efter att Parisavtalet formellt trädde i kraft (Europeiska kommissionen). Enligt Parisavtalet ska nationella handlingsplaner tas fram med utsläppsmål och åtgärder för att minska utsläppen från olika sektorer. År 2017 inrättades Sveriges klimatpolitiska ramverk bestående av en klimatlag, klimatmål och ett klimatpolitiskt råd med syftet att “skapa en sammanhängande klimatpolitik för att säkerställa långsiktiga förutsättningar för att genomföra den omställning som krävs för att Sverige ska nå klimatmålen och bidra till Parisavtalets temperaturmål” (Naturvårdsverket d). Eftersom Sveriges nationella klimatstrategi reformerades efter Parisavtalet finns det en poäng att avgränsa studiens tidsspann till perioden efter år 2016. Ambitionen är dock inte i första hand att visa hur förhållningssätt i klimatomställning har förändrats över tid. Även om det är en ytterst intressant frågeställning tar det bort fokus från det mer specifika syftet med studien – nämligen att undersöka vilka intressekonflikter, maktrelationer, fackliga krav och politiska visioner fackförbunden har i klimatomställningen. Att analysera förändringar över tid hade krävt en kompromiss med andra intressanta aspekter. För att inte råka missa någon avgörande detalj inkluderas dock en avslutande fråga i intervjuguiden (se appendix 1) huruvida fackförbunden anser att deras förhållningssätt har förändrats över tid.

3.3 Intervjuer med fackliga representanter

Intervjuerna utfördes digitalt mellan den 24:e och 31:a oktober 2022 med totalt nio personer (se översikt i appendix 2), och varade i 40 till 60 minuter. Fyra respondenter var kvinnor och fem var män. Alla var verksamma på deras respektive förbundskontor och anställda som utredare, politiskt sakkunniga eller ombudsmän. Respondenterna valdes ut för att de arbetar med samhällspolitiska frågor och i de fall det var möjligt mer specifikt kopplade till klimatfrågor. På sätt har de god insikt i de problemställningar studien ämnar svara på. Viktigt att påpeka är att min ambition inte är att undersöka fackliga medlemmars syn utan snarare hur fackförbund som *organisation* förhåller sig till klimatomställningen, med medvetenhet om att deras synsätt ofta går in i varandra. Även om intervjuunderlaget är smalt och respondenterna inte är representanter för fackförbundens generella synpunkter så är respondenterna strategiskt utvalda i deras respektive organisation. Tillsammans med kongressbesluten och klimatrapporterna ämnar studien därmed att ge en relativt heltäckande bild av hur svenska fackförbund inom arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningen, vilka intressekonflikter och maktrelationer de identifierar samt vilka fackliga krav och politiska visioner som presenteras.

Intervjuguiden (se appendix 1) baseras på studiens etablerade frågeställningar med en sektion som fokuserar på problem och en annan på lösningar. Medan den första delen utforskar hur fackförbunden förhåller sig till potentiella intressekonflikter och maktrelationer som kan uppstå av den förda klimatpolitiken, utforskar den andra delen vilka krav och visioner som finns framåt. Genom att använda mig av semi-strukturerade intervjuer kunde jag på förhand ställa

upp ett antal relevanta teman där det fanns utrymme för respondenterna att styra innehållet. Semi-strukturerade intervjuer öppnar därmed upp möjligheten att ställa följdfrågor som kan fördjupa och bredda det empiriska materialet med fler relevanta aspekter, som på förhand ännu inte är upptäckta (Wagenaar 2011, s. 258). Även om jag utgick från intervjuguiden, för att säkerställa att jag skulle få med alla väsentliga teman, har inte samtliga frågor ställts i alla intervjuer. Ibland har även ordningen ändrats något för att samtalet ska flyta på bättre.

För att skapa så mycket transparens som möjligt liksom för att undvika missuppfattningar eller felaktiga förväntningar förklarades syftet med studien och intervjuerna i förväg. I början av intervjuerna fick respondenterna godkänna de etiska principerna jag förhållit mig till vilket bland annat innefattar sekretess och anonymitet (Vetenskapsrådet 2017). Jag har varit tydlig med att deltagandet bygger på frivillighet och att det när som helst går att avbryta intervjun eller välja att inte svara på frågor. Intervjuerna spelades in med ljudupptagning och transkriberades efter varje intervjutillfälle. I transkriberingarna exkluderades utfyllnadsord och upprepningar för att underlätta läsningen. De inspelade ljudfilerna raderades så fort transkriberingarna var utförda och textmaterialet har ingen förutom jag åtkomst till utan respondenternas godkännande. Därtill har samtliga respondenter erbjudits att läsa igenom de citat jag valt för att illustrera resonemangen i analysen med.

3.4 Bearbetning av material – tre läsningar

För att bearbeta materialet på ett systematiskt och strukturerat sätt följer jag Attride-Stirlings (2001) tematiska analysverktyg, i en något modifierad version (se figur 3). Efter att ha transkriberat intervjuerna analyseras såväl intervjumaterialet som kongressbesluten och klimatrapporterna genom att separera yttranden i texten som sedan samlas i olika teman (Robertson 2018, s. 230). Mer konkret bearbetas materialet i tre läsningar bestående av sex steg.

Figur 3: Hur materialet bearbetas utifrån tre läsningar i sex steg

I det första steget bryts texten ner i hanterbara och meningsfulla segment baserat på frågeställningens beståndsdelar som dels handlar om vilka problem fackförbunden identifierar i form av intressekonflikter och maktrelationer, dels

vilka lösningar de presenterar i form av fackliga krav och politiska visioner. I andra steget identifieras teman som i det tredje steget struktureras upp i tematiska nätverk baserat på det teoretiska ramverkets dikotoma dimensioner individen–kollektivet och marknaden–staten. I fjärde steget beskrivs och utforskas varje tematiskt nätverk som i femte steget sammanfattas. Sjätte steget utgör slutligen en tolkning av de mönster som identifierats i de tematiska nätverken (Attride-Stirling 2001, s. 390–394).

Genom att skapa tematiska nätverk kan jag på ett systematiskt sätt både finna likheter och skillnader i narrativen hos fackförbunden samt koppla dessa till centrala teoretiska koncept (Vromen 2018, s. 247). Även om teorin 'guidar' analysen i de tre läsningarna finns det utrymme att ifrågasätta, utveckla och komplettera de teoretiska antagandena. Med andra ord ska teoribildningen om postpolitik inte förstås som ett slutgiltigt 'statement' om hur fackförbund förhåller sig till klimatomställningen, utan snarare som ett verktyg för att utveckla min förutfattade förståelse för den empiriska världen (Wagenaar 2011, s. 259–260).

4. Analys

För att utkristallisera olika dimensioner av hur fackförbund inom arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar, är detta analysavsnitt uppdelat i fyra delar. I de två första delarna redogör jag för vilka problem fackförbunden identifierar i form av intressekonflikter och maktrelationer. I de andra två delarna beskriver jag vilka fackliga krav och politiska visioner som presenteras, det vill säga vilka lösningar som kommer till uttryck. Respektive sektion är vidare uppdelad i olika teman som visar på hur materialet har bearbetats utifrån de tematiska nätverken (se sektion 3.4). Inom dessa teman framkommer olika ståndpunkter vilket ger uttryck för de narrativ fackförbunden framför. På vilket sätt och i vilken omfattning dessa narrativ relaterar till ideologiska skiljelinjer fördjupas i avsnitt fem. Här kommer Mouffes och Swyngedouws teoretiska resonemang om postpolitik utvecklas och diskuteras. Anledningen till att analysen (avsnitt fyra) och diskussionen (avsnitt fem) är uppdelade är att materialet ska få tala för sig själv i så stor utsträckning som det är möjligt. På så sätt kommer förförbundens röster fram tydligare.

Viktigt att ha i åtanke är att intervjuerna genomfördes under en ekonomisk orolig tid med hög inflation samt under Rysslands fullskaliga invasion i Ukraina. Dessutom genomfördes intervjuerna ett par veckor efter att Tidöavtalet⁴ och det nya regeringssamarbetet i Sverige presenterades. Detta får givetvis betydelse för analysens beståndsdelar och vilka narrativ fackförbunden ger uttryck för. Samtidigt ska denna tendens inte överdrivas då det skriftliga materialet är hämtat mellan 2016 och 2022. På så sätt kan kongressbesluten och klimatrapporterna balansera eller komplettera intervjumaterialet med mindre dagsaktuella narrativ.

4.1 Intressekonflikter

Samtliga fackförbund framhåller att det är positivt att det finns högt uppsatta klimatmål i Sverige. Många efterfrågar till och med ett högre tempo i klimatomställningen med fler satsningar och tydligare riktlinjer framåt. När jag i intervjuerna frågar vad förbunden tycker om den förda klimatpolitiken och vilka intressekonflikter de ser varierar tonläget och kritiken. Medan en del fackförbund framhåller att deras medlemmar för det mesta gynnas av övergången till ett fossilfritt samhälle pekar andra på orättvisor som tenderar att uppstå. En gemensam linje som går att dra är att fackförbunden ser att otrygghet kan skapas i

---

⁴ Se: <https://www.xn--tidavtalet-gcb.se/>

strukturomvandlingen, men att detta nödvändigtvis inte behöver vara ett problem så länge det finns förutsättningar att ställa om i arbetslivet. Samma resonemang framhålls när det kommer till hur fackförbundens medlemmar påverkas i privatlivet. Förbunden menar att rädsla och oro kan uppstå när kostnader ökar i klimatomställningen, men att det inte behöver vara ett problem så länge det finns reella förutsättningar för människor att ställa om sin vardag.

4.1.1 Arbeten förändras och försvinner

I LO:s miljö- och klimatpolitiska program (2018) poängteras det att även om en del jobb på kort sikt kan hotas innebär klimatomställningen att fler jobb skapas på längre sikt. I intervjun med LO tilläggs det att omställningen innebär att arbetets innehåll på många sätt kommer att förändras men att en strukturomvandling är nödvändig så länge “arbetstagarna har möjlighet att ställa om och att det finns en trygghet på arbetsmarknaden” (Respondent 1). I rapporten framhålls det att en “verkningsfull klimatpolitik är förenad med kostnader, men kostnaderna för att avstå från nödvändiga investeringar beräknas bli mångdubbelt högt” (LO 2018, s. 7). I IF Metalls klimatrappport (2019, s. 5) lyfts det fram att klimatpolitiken inte får bli “liktydig med att våra medlemmar förlorar sina arbetsplatser och jobb [utan] omställningen bör snarare handla om att skapa rätt förutsättningar för arbetsplatsernas och industriarbetarnas utveckling”.

Liknande tankegångar går att se i Livsmedelsarbetareförbundets rapport (2021a) som menar att strukturomvandlingen i grunden är en positiv utveckling ifall de arbeten som försvinner ersätts av mer kvalificerade jobb som har bättre arbetsmiljö och högre lön. Samtidigt poängteras det att detta endast är fallet “om det finns reella möjligheter till omställningen. Annars riskerar arbetslösheten att permanentas på höga nivåer samtidigt som arbetsgivarnas kompetensförsörjning försvåras” (Ibid., s. 22). Därmed pekas risken ut att klimatomställningen kan innebära intressekonflikter då arbetare hamnar i kläm ifall omställningen inte skapar de förutsättningar som krävs för att ställa om i arbetslivet.

4.1.2 Det nya reseavdraget

Eftersom intervjuerna genomfördes ett par veckor efter att det nya regeringssamarbetet presenterades dök en del av regeringens förslag upp som bidragande faktorer till intressekonflikter i klimatomställningen. Det förändrade reseavdraget är ett sådant som majoriteten av intervjuerna lyfte fram. Seko, Elektrikerna och Transport framhåller i sina intervjuer att förändringarna såväl skapar större koldioxidutsläpp som ökade sociala orättvisor. Seko (Respondent 4) menar att reseavdraget som det såg ut före regeringens förändringar gynnade låginkomsttagare lika mycket som höginkomsttagare och Elektrikerna (Respondent 8) framhåller att avdraget innan förändringarna hade en utjämnande effekt på ojämlikheten i Sverige. Transport poängterar att “de som påverkas mest positivt av

hur reseavdraget ser ut som det gör [idag efter regerings förändringar] inte är våra medlemmar. Det är ju en annan del av befolkningen som kanske inte skulle behöva så mycket skatteavdrag. Och där är det ju inte rättvist då det tas skattepengar till de som faktiskt kan betala för sig. Ingenting med det är ju bra” (Respondent 5).

4.1.3 Höjda energi- och bränslepriser

I en situation av hög inflation tas även energi- och bränslepriser upp som bidragande faktorer till intressekonflikter i klimatomställningen. Byggnads menar att det finns en stor oro bland deras medlemmar när priserna skjuter i höjden eftersom deras ekonomiska situation påverkas markant (Respondent 3). Liknande oro lyfts fram av Transport som betonar att deras medlemmar inte har möjlighet att hänga med i klimatomställningen (Respondent 5). Elektrikerna framhåller att även fast deras medlemmar är relativt högavlönade så drabbas de av ökade energipriser eftersom de ofta bor i hus som är dåligt isolerade med direktverkande el samtidigt som de är beroende av bilen. Missnöje uppstår då man ser att subventioner ges till de som har råd att köpa energieffektiviserade hus, solceller eller elbilar. Medlemmarna har själva inte tillräckligt med kapital att ta del av subventionerna och göra de investeringar som gynnar dem på längre sikt (Respondent 8). Detta missnöje skildrar även Transport: “Investeringen att köpa eller leasa en elbil som kostar åttahundra tusen är ofta inte möjlig för våra medlemmar. Att kräva att de ska kunna göra det utan att skapa rätt förutsättningar är fel” (Respondent 5).

Den beskrivna upplevelsen av orättvisor mellan låg- och höginkomsttagare nämns ofta som en intressekonflikt. Transport menar att “fördelningspolitiken inte är på så sätt att de som har minst ska betala minst, utan de betalar lika mycket som dem som har det mellanbra. De som har det bäst betalar minst” (Respondent 5). IF Metall menar att bensinpriserna och dieselpoliserna måste gå upp men att man behöver ta hänsyn till människors ekonomiska situation när användningen av de fossila bränslena fasas ut. I intervjun framhålls det att reduktionsplikten tillsammans med de höjda bränslepriserna egentligen inte är ett problem om politiken samtidigt underlättar människors svåra situation: “För man kan inte bara göra det dyrare för människor och sen inte jobba proaktivt på andra sidan. Politiken måste också hänga med” (Respondent 2). IF Metall och Byggnads pekar även på problemet att klimatpolitiken har blivit elitistisk då man från ett storstadsperspektiv skuldbelägger människor som bor på landsbygden och inte har samma förutsättningar att ställa om i sin vardag (Respondent 2; Respondent 3).

4.1.4 Internationell konkurrens

Ytterligare en intressekonflikt som nämns är den internationella konkurrensen. LO (2018) uttrycker i sitt miljö- och klimatpolitiska program risken med att vara ledande i utvecklingen då det kan leda till att tillverkning och utsläpp flyttar utomlands. IF Metall (2019, s. 12) påpekar att klimatomställningen varken är

“gratis eller alltid helt försvarbar på företagsekonomiska grunder”. Eftersom svensk industri verkar på en global marknad i hård internationell konkurrens finns det en risk att industrier lämnar Sverige på grund av dåliga förutsättningar eller politisk ovilja, vilket de menar endast skapar utsläpp på andra platser “där vi inte har någon kontroll över vare sig produktion eller människors arbetsmiljö” (Ibid., s. 10). I intervjun med Livsmedelsarbetareförbundet tillägger man att industrin hela tiden är tvungen att hänga med i klimatomställningen på grund av sin konkurrensutsatthet. Därmed är den största utmaningen för dem att få produktionen att inte flytta från Sverige (Respondent 7).

4.1.5 Miljö kontra klimat

Hos fackförbund som arbetar inom industrier där skogen används som resurs går det att se en intressekonflikt mellan miljö och klimat. Både GS-facket och Pappers tar i sina intervjuer upp skogspolitiken som ett potentiellt problem i klimatomställningen, men utifrån lite olika synvinklar. Medan Pappers är kritiska mot restriktionerna att avverka skogen framhåller GS-facket att det finns problem med att avverkningsnivån har ökat markant de senaste åren. GS-facket menar att även om avverkningen binder kol så är “levande skogar långt ifrån att uppfyllas och det finns många hot mot arter och ekosystem. Så det är otroligt komplicerat. Även om vi är för brukande av skogen är vi helt på det klara att det finns problem med det” (Respondent 6). Pappers lyfter å andra sidan fram problemet att ifall skogen inte används för att producera nödvändiga produkter kommer andra mer miljöskaadliga material att användas. Respondenten påpekar även att skogspolitiken i kombination med energibristen och de höga elpriserna hotar jobben och lyfter fram ett exempel i Värmland där närmare hundra tjänster tagits bort på grund av den ekonomiskt oroliga situationen (Respondent 9).

4.2 Maktrelationer

När det kommer till maktrelationer och dess inflytande över klimatomställningen nämns ofta spänningen mellan arbetsgivare och arbetstagare. I intervjun med LO framhålls det att det finns en risk att oseriösa aktörer tummar på villkor och arbetsmiljö när branscher behöver ställas om i snabb takt (Respondent 1). Pappers menar i linje med detta att höga krav på hållbarhet kan leda till lönedumpning och oschyssta arbetsvillkor (Respondent 9). Medan en del fackförbund lyfter fram konkreta exempel på ojämlika maktrelationer inom sin bransch vill andra gärna påpeka att arbetsgivarna och arbetstagarna mångt och mycket står på samma sida i klimatomställningen. Utöver det går det se en tredje tendens där fackförbund som själva säger att de ännu inte kommit så långt i omställningen inte heller har sett så stora spänningar mellan arbetsgivare och arbetstagare, men att detta är någonting

man tror kan bli ett potentiellt problem när klimatomställningen blir mer påtaglig på arbetsplatserna.

4.2.1 Små och stora företag

Något som ofta dyker upp i intervjuerna är maktrelationen mellan små och stora företag där det är svårt för de mindre att hänga med i klimatomställningen och göra de storskaliga investeringarna som krävs. Livsmedelsarbetareförbundet (2021a, s. 11) menar att det i dagligvaruhandeln råder en monopolsituation där stora företag konkurrerar ut mindre företag vilket i sin tur försvårar deras chanser att ställa om produktionen (Respondent 7). IF Metall framhåller att det framför allt är på större företag som man har kommit i gång med klimatomställningen och att det på dessa arbetsplatser också funnits stora fackliga klubbar med erfarna klubbordföranden och styrelser. Därmed har det inte uppstått några större konflikter eller motsättningar på arbetsplatserna. Som IF Metall enkelt uttrycker det: "Man har jobbat tillsammans med företagen hela tiden för att se till att våra frågor kommer in" (Respondent 2).

Däremot ser IF Metall en risk i hur omställningen ska komma att hanteras på mindre företag med lägre facklig organisering: "Vi ser ju att där vi inte har någon klubb eller fackligt förtroendevald ombud eller skyddsombud som kan driva de fackliga frågorna, där finns det utmaningar. Och det kan eskalera om klimatomställningen rullar på och man inte tar med de fackliga kärnfrågorna från början i de här processerna" (Respondent 2). Liknande utmaningar ser Pappers som menar att det i nya verksamheter finns en risk att den fackliga organiseringen inte fungerar. Detta kan i sin tur försvåra möjligheten för omställningen att bli schysst för arbetarna både vad det gäller villkor och löner (Respondent 9). Respondenten lyfter upp hur arbetsgivarna för ett par år sedan ensidigt sa upp deras avtal om förslagsverksamhet inom massa- och pappersindustrin där anställda fick ekonomisk ersättning om de kom med förslag om förbättringar av företagets verksamhet. I och med borttagandet av avtalet menar respondenten att löntagarnas förutsättningar att vara en aktiv del i omställningen minskar (Ibid.). Transport ser också en risk att löner och villkor kan försämrats i omställningen och nämner att förbundet framöver ska börja titta på hur arbetsgivarnas beslut kan påverka arbetstagarna när det kommer till klimatåtgärder (Respondent 5).

4.2.2 Förekomsten av underentreprenörer

I byggsektorn, skogssektorn och energisektorn dyker förekomsten av underentreprenörer upp som en typ av maktrelation där utmaningen att ställa om och säkra goda arbetsvillkor går hand i hand. GS-facket menar att de stora skogsbolagen för det mesta anlitar underentreprenörer som gör arbetet i skogen och att dessa är hårt pressade av den tuffa konkurrensen med knappa marginaler. För att göra arbetet så billigt som möjligt anställs ofta migrantarbetare som utnyttjas

samtidigt som klimatåtaganden sällan uppfylls: “Det är svårt att hålla sig inom kollektivavtalet och hålla schyssta löner och schyssta villkor utan att bli utkonkurrerad av någon som struntar i villkoren. För då kan de pressa priserna ännu mer” (Respondent 6). Byggnads menar i linje med detta att det finns en handfull stora byggbolag i Sverige som sällan anställer egen personal utan i stället använder sig av underentreprenörer. På så sätt blir det svårt att ta ett helhetsansvar, både för klimatet och för att säkra arbetstagarnas anställningstrygghet och arbetsmiljö (Respondent 3). Även Byggnads tar upp utländska underentreprenörer som ett exempel där arbetstagarna utnyttjas samtidigt som klimatåtaganden undermineras: “Det är ju väldigt mycket utländska entreprenörer som lägger anbud och får anbud för att de kostar så mycket mindre. Och där tas inte någon hänsyn till transporter och val av material eller medvetenhet för de anställda att jobba på ett klimateffektivt sätt. Utan där handlar det bara om att bygga till ett billigt pris. Så det är ett jättestort problem skulle jag vilja påstå” (Ibid.).

I sitt klimatprogram skriver Byggnads (2022a, s. 10) att “kostnadsminimerings-tänkandet [har] lett till [att] många seriösa aktörer med höga klimatambitioner har svårt att konkurrera. Det existerar fusk i allt från avfallshantering som inte sker på rätt sätt, utnyttjande av arbetskraft, till fordons- och körjournalkrav som inte följs”. I intervjun med Byggnads talar respondenten om att det råder oordning och oreda i byggbranschen vilket påverkar maktbalansen på arbetsplatsen. Här uppstår en konflikt mellan fackförbunden och arbetsgivarna med två skilda intressen. Medan arbetsgivarna vill att byggföretagen ska få använda sig av underentreprenörer i många led för att få ner priset vill Byggnads å andra sidan att de stora byggföretagen som har de ekonomiska resurserna ska ta ett helhetsansvar tillsammans med de anställda. Byggprojektet Nya Karolinska tas upp som ett exempel där mer än tvåhundra underentreprenörer fanns på arbetsplatsen: “Någon satte in karvar, någon satte in väggar och så vidare. Så det är inte så att Skanska bygger själv utan det är väldigt splittrat på arbetsplatsen. Det tror vi är ett stort problem när det gäller miljö- och klimatfrågorna. Ska man ta ansvar ute i verkligheten måste man också ta ansvar för helheten” (Respondent 3). Byggnads nämner att byggbranschen är enormt olycksdrabbad och att en byggnadsarbetare dör per månad “på grund av att det är farligt och det kanske är dålig säkerhet i underentreprenörerna längst ut i ledet” (Ibid.).

4.2.3 Avregleringen av energisektorn

I intervjuerna med Elektrikerna och Seko kom avregleringen av energisektorn på tal som en utmaning såväl för att uppfylla klimatåtaganden som för att säkra anständiga arbetsvillkor. Likt problemen Byggnads och GS-facket identifierar kring underentreprenörer delas även här problemet att stora energibolag sällan har egna anställda i drift, underhåll och nybyggnation. I sitt energipolitiska program skriver Elektrikerna (2022a) att avregleringen som pågått de senaste 20 åren har lett till ett system av underentreprenörer som medför konsekvenser för arbetstagarna.

Om ett företag förlorar “sin upphandling inför nästa upphandlingsperiod riskerar personalen sina anställningar, en konstruktion som dränerar branschen på nyckelkompetens” (Ibid., s. 13). I intervjun med Elektrikerna betonas det att systemet med underentreprenörer och upphandlingar innebär påtagliga arbetsmiljörisker: “Jag brukar beskriva det som att när du och jag kan gå in och gömma oss när det blåser, då ska våra medlemmar se till att strömmen kommer tillbaka. Och det är klart att om du inte har varit där förut, om du inte har samma lokalkännedom eftersom du hela tiden är upphandlad, då blir det mycket större risker” (Respondent 8).

Förutom arbetsmiljörisken beskriver Elektrikerna hur det förebyggande underhållet tidigare var bättre: “Genom det här har det blivit väldigt bristfälligt förebyggande arbete som också blir en konsekvens för det behövliga utbyggnadet av elnätet. Vi behöver ju inte bara mer grön el, vi behöver också bygga ut våra elnät för att klara framtida elbehov. Och det hindras också av avregleringen” (Respondent 8). Seko menar att de varnat för utvecklingen av avregleringar under en lång tid. I och med att anställningsförhållandena blir otryggare och arbetsmiljön sämre söker sig dessutom färre till yrket: “Och jag menar att det är klart som tusan att du inte vill söka ett jobb om du inte vet om du får behålla nästa kontrakt eller jobba kvar nästa år. Så avregleringen har byggt in konstiga strukturer i själva systemförsörjningen där det blir svårare för arbetsgivare att attrahera arbetskraft vilket blir en svaghet i systemet” (Respondent 4). I linje med detta tillägger Elektrikerna att upphandlingstiderna är så pass korta att underentreprenörer dessutom varken har tid eller råd att utbilda sina anställda vilket både leder till en arbetsmiljörisk och till sämre kvalitet på utförandet (Respondent 8).

Elektrikerna framhåller precis som Byggnads att systemet med underentreprenörer och upphandling kan vara en bidragande orsak till de dödsolyckor som sker. 2018 nämns som ett exceptionellt år då sex personer dog: “Det var två som fick träd i huvudet, en som fick el i sig, två som drucknade och en som körde ihjäl sig. Och det är ju olika dödsorsaker. Men det som de hade gemensamt var att alla var anställda genom upphandling. Så det var upphandlingsfenomenet som var gemensamt för alla dem. Så det är klart att det blir en parameter” (Respondent 8). Respondenten utvecklar sitt resonemang med att förklara hur avregleringen innebär att deras medlemmar utsätts för enorm press och stress i arbetet. I upphandlingskontrakten anges dels särskilda tider för felavhjälpning som kan leda till stipulerade bötesbelopp, dels fasta priser oavsett hur lång tid felavhjälpningen tar att genomföra. Samtidigt poängterar respondenten att energibolag är ett av de mest lukrativa bolagen att investera i idag (Ibid.). I linje med detta framhåller Seko att det finns en motsättning mellan energibolagens vinster och deras medlemmars intressen. När energipriserna höjs och vinsterna stiger skulle man kunna tänka sig att de som arbetar inom energisektorn gynnas då det finns resurser att säkra arbetsmiljön, höja lönerna och anställa fler. Men som Seko poängterar måste detta ställas mot att de som arbetar inom energisektorn även drabbas av ökade elpriser i sitt privatliv (Respondent 4).

4.2.4 Digitalisering och automatisering

En fjärde aspekt av maktrelationer som Transport och Seko nämner är digitaliseringen och automatiseringens framväxt. I intervjun med Transport framhålls det att detta nödvändigtvis inte behöver ses som en utveckling som går hand i hand med klimatomställningen. Ett exempel som tas upp är självkörande bilar som i framtiden kan komma att hota deras medlemmars arbetstillfällen. Huruvida fossilfrihet och självkörande bilar ska ses som parallella processer som är integrerade eller separerade är någonting som Transport därför ska undersöka vidare (Respondent 5).

I en gemensam rapport lyfter Seko och Transport (tillsammans med Handels) upp utbredningen av e-handeln som de menar är en utmaning för att uppfylla klimatåtagandena samtidigt som det är en påfrestning för arbetstagarna. De skriver i rapporten att “[ö]kade ordervolymer, otrygga anställningar, löften om snabba leveranser, ständig jakt på marknadsandelar och högre vinster har lett till stress och en ohälsosamt hög arbetsbelastning. Samma drivkrafter bidrar också till ökad negativ miljöpåverkan från både varor och transporter i e-handeln” (Seko, Transport och Handels 2021, s. 33). Den allt mer påtagliga arbetsbelastningen innebär en ökad kontroll och ofrihet på arbetsplatserna vilket är särskilt framträdande på plattformsföretag som ofta saknar kollektivavtal. I och med digitaliseringen och automatiseringen samt framväxten av gigekonomin har plattformsföretagen utmanat klassiska anställningsförhållanden och tvingat arbetstagare till att ta uppdrag som egenanställda. Detta innebär att företagen kan “pressa personalkostnaderna förknippade med transporter eftersom de då undviker att betala arbetsgivaravgifter, övertidsersättning, sjuklön, pension eller annat som är kopplat till arbetsgivaransvaret” (Ibid., s. 35). I rapporten poängteras det att de som betalar priset för plattformsföretagens affärsidé främst är plattformarbetarna. I linje med detta framför Transport en frustration över hur gigekonomin bidrar till att försämrade arbetsvillkoren: “Att det finns företag som gömmer sig bakom ett fint klimatåtagande för att totalt dumpa löner och sociala villkor tycker vi inte är okej” (Respondent 5).

4.3 Fackliga krav

Som redogjorts i föregående sektioner identifierar fackförbunden en rad olika intressekonflikter och maktrelationer som tenderar att skapa otrygghet och oro hos människor i klimatomställningen. Samtidigt är det tydligt att detta nödvändigtvis inte behöver vara ett problem så länge det finns *förutsättningar* att ställa om i arbetslivet och privatlivet. För att minska denna risk kommer de följande sektionerna att handla om vilka lösningar fackförbunden presenterar i form av fackliga krav och politiska visioner. Medan fackliga krav å ena sidan innefattar förslag som äger rum inom fackförbundens handlingsutrymme kan politiska visioner å andra sidan förstås som mer framåtblickande förslag av en mer visionär

karaktär. I de fackliga kraven, som närmast kommer presenteras, råder det en relativt stor samstämmighet. Man ser att arbetsmarknads- och utbildningspolitiska åtgärder behöver komma på plats samtidigt som fackförbunden och deras medlemmar behöver involveras i omställningsprocessen. Dessutom ser man en stor potential i att fackliga nätverk kan samlas och utbyta erfarenheter för att på så sätt dra lärdomar av varandra.

4.3.1 Stärk arbetsmarknadspolitiken, utbildningssystemet och socialförsäkringen

I princip alla fackförbund nämner att arbetsmarknadspolitiken, utbildningssystemet och socialförsäkringen behöver stärkas för att människor ska känna sig trygga i klimatomställningen. LO framhåller i sitt miljö- och klimatpolitiska program (2018, s. 17–20) att man måste skapa en god ekonomisk trygghet för dem som behöver byta yrkesbana. IF Metall, GS-facket och Livsmedelsarbetareförbundet skriver i sin gemensamma rapport (tillsammans med Sveriges Ingenjörer och Unionen) att ambitiösa klimatmål måste kombineras med ett välfungerande omställningssystem för yrkesverksamma: “Personer som förlorar sin försörjning på grund av klimatomställningen ska få stöd att ställa om till nya jobb, men det krävs också att det skapas nya jobb och att befintliga jobb utvecklas till att bli mer klimatvänliga” (Facken inom industrin 2021, s. 8).

LO framhåller i sin intervju att arbetsmarknadspolitiken de senaste decennierna har urholkats vilket leder till att arbetskraften inte får de kompetenser och kunskaper som krävs i klimatomställningen. På så sätt blir det svårare för människor att byta jobb eller arbetsuppgifter som försvinner i omställningen. LO betonar därför att Arbetsförmedlingens uppdrag måste stärkas (Respondent 1) och IF Metall tillägger att myndigheten behöver tillhandahålla utbildningar som är aktuella för arbetsmarknadens behov (Respondent 2). Byggnads (2022a, s. 4) vill se en “modern arbetsmarknadspolitik som ger löntagarna möjlighet att ställa om genom vidareutbildning, kompetensutveckling, omskolning och studiestöd för att ta nya jobb i en ny tid”. Medan vissa fackförbund betonar att staten måste se till att det finns tillräckligt med resurser och utbildningsplatser pekar andra på att arbetsgivarna måste ta sitt ansvar att kontinuerligt kompetensutveckla sina anställda. Som GS-facket uttrycker det: “Man ska känna att det finns en möjlighet för mig här. Jag kan vidareutbilda mig, min arbetsgivare kommer låta mig gå de här kurserna så jag kan få de här nya arbetsuppgifterna, så jag kan hantera den här nya maskinen eller göra något helt annat” (Respondent 6).

IF Metall, GS-facket och Livsmedelsarbetareförbundet pekar på att utbildningssystemet behöver bli mer tillgängligt med kortare utbildningsmoduler, ökade möjligheter till undervisning på distans och validering. I sin gemensamma rapport skriver de att det behövs ett helhetsgrepp kring systemet för livslångt lärande där “goda möjligheter till omställning och kompetensutveckling för framtidens jobb [dessutom] skapar acceptans för de åtgärder som krävs för att

företag och samhälle ska kunna ställa om till en lägre klimatpåverkan” (Facken inom industrin 2021, s. 3). Medan en del fackförbund lyfter fram det nya avtalet om omställningsstudiestöd⁵ som en möjlighet för arbetstagare att ställa om är andra mer skeptiska till dess potential. Pappers menar att det kan bli tufft för människor som inte kommer från studievana miljöer att ta del av stödet och lyfter i stället fram vikten av validering, yrkeshögskola och vuxenutbildningar (Respondent 9). Livsmedelsarbetareförbundet (2021a, s. 22) tillägger att arbetstagare oavsett anställningsform behöver få ta del av kompetensutvecklingen eftersom framtidens arbetsmarknad kommer kräva mer.

I samband med att arbetsmarknadspolitiken och utbildningssystemet diskuteras kommer även socialförsäkringssystemet ofta på tal i intervjuerna. IF Metall poängterar att det måste finnas ett skyddsnät som kan fånga upp människor som går från ett jobb till ett annat, där a-kassan delvis är ett viktigt verktyg (Respondent 2). Livsmedelsarbetareförbundet (2021a, s. 16) anser att ersättningsnivån och inkomsttaket i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen bör höjas och LO menar att fler behöver omfattas (Respondent 1). Därutöver kräver Livsmedelsarbetareförbundet i sin rapport (2021a, s. 16) att karensavdraget ska avskaffas och att den statligt finansierade pensionsnivån ska höjas.

4.3.2 Involvera fackförbunden i omställningsprocessen

Ett annat fackligt krav som tas upp av flera fackförbund är att bli involverade i omställningsprocessen, gärna så tidigt som möjligt. IF Metall och Transport menar i sina intervjuer att det är viktigt att fackförbunden är med och driver på klimatomställningen och har inflytande över processen, särskilt på arbetsplatser där företagen inte själva tar initiativ att ställa om (Respondent 2; Respondent 5). Transport betonar att det handlar om jobbsäkerhet, för att deras medlemmar ska ha arbeten som är relevanta i framtiden (Respondent 5). GS-facket (2017a, s. 10) anser dessutom att företag i sina årsredovisningar bör redovisa sina strategier för att minska koldioxidutsläppen.

Vidare framhåller IF Metall att innovation inte uppstår isolerat i företagen, utan att det sker mellan olika parter i samhället (Respondent 2). Därför är det viktigt att lokala förtroendevalda stöttas så de kan driva på utvecklingsprocesserna på arbetsplatserna och på så sätt vara med och forma klimatomställningen inifrån (Facken inom industrin 2021, s. 3). Här menar Livsmedelsarbetareförbundet att det är viktigt att få arbetsgivarna att se fackförbunden som en trovärdig motpart. Att de inser att även fast facken och näringslivet står på olika sidor så vill man åt samma håll: “Det viktigaste är faktiskt att lyssna på oss. Vi har ju några som har klimat som sin största fråga. Så det finns engagerade medlemmar. Därför gäller det både

---

⁵ Trädde i kraft den 1 oktober 2022 med syftet att göra det möjligt för människor att satsa på omställning eller kompetensutveckling, och samtidigt behålla 80 procent av lönen i upp till ett år.

för företagen och för oss att fånga upp dem och dra nytta av deras kompetens” (Respondent 7).

En förhoppning med att involvera fackförbunden tidigt i processen är att se till att anställningsvillkor, arbetsmiljö och löner inte tummas på i klimatomställningen. LO menar i sin intervju att en förutsättning för att omställningen ska bli rättvis är att “de jobb som växer fram har motsvarande eller bättre villkor än de som försvinner” (Respondent 1). IF Metall utvecklar resonemanget och menar att detta spelar en avgörande roll för att rekrytera personal till de nya industrierna som växer fram: “För många vill jobba hos en arbetsgivare som är engagerad och som driver på för en klimatomställning. Sen när man kommer in på en arbetsplats då är det arbetsvillkor, arbetsmiljö och löneläget som påverkar om man vill vara kvar såklart. Så alla de delarna är jätteviktiga” (Respondent 2). Samma resonemang finns inom energisektorn där Elektrikerna betonar att “utan dem som vi organiserar så kommer vi inte klara den omställning vi står inför” (Respondent 8). Seko menar att schysstare villkor och löner är en förutsättning för att få människor att arbeta inom yrkena som bidrar till att elektrifiera samhället: “Att göra yrken som behövs i framtiden attraktiva, att värdera dem både vad gäller villkor och lön tror jag är extremt viktigt. Det handlar inte om att försöka tälja guld och krama ut så mycket pengar som möjligt, utan det handlar om att man ska få äkta visad uppskattning för det extremt viktiga jobb som man gör. Och det finns väldigt enkla sätt att göra det på” (Respondent 4).

Som IF Metall betonar påverkar lönen givetvis ens förmåga att hänga med i klimatomställningen i privatlivet (Respondent 2) vilket Transport poängterar att deras medlemmar inte gör idag eftersom inkomstnivåerna är för låga (Respondent 5). När det kommer till plattformsföretag inom gigekonomin är det däremot arbetsvillkoren som främst behöver förändras. Seko och Transport skriver i sin gemensamma rapport (tillsammans med Handels) att man vill få bort förekomsten av falska egenanställningar inom transportsektorn samt förhindra att det sprider sig på arbetsmarknaden: ”Huvudprincipen bör vara att plattformsföretag betraktas som arbetsgivare med tillhörande arbetsgivaransvar. Konstruktioner och upplägg kopplat till plattformar som förvägrar den arbetande rätten till semester, pension, sjukersättning och arbetsmiljöskydd ska inte finnas på den svenska arbetsmarknaden” (Seko, Transport och Handels 2021, s. 37).

4.3.3 Förankra klimatomställningen genom folkbildning

Under intervjuerna blir det tydligt att de flesta fackförbunden arbetar internt med att förankra sina krav hos medlemmarna för att skapa acceptans och få med dem i omställningsarbetet. Som IF Metall uttrycker det: “Om vi ska jobba demokratiskt i den här frågan gäller det att vi från centralt håll inte ska bestämma vilka krav vi driver enbart. Utan vi ska skapa policy tillsammans gemensamt” (Respondent 2). Respondenten poängterar att medlemmarna måste se sin roll i klimatomställningen. I linje med detta menar LO att fackföreningsrörelsen med tiden insett att

klimatombställningen i allra högsta grad berör deras medlemmar såväl i arbetslivet som i privatlivet. Därför är det givet att det behövs läggas mer fokus på klimatombställningen i de fackliga utbildningarna (Respondent 1).

I de fackliga utbildningarna anser Byggnads att det är viktigt att understryka att det finns en potential i klimatombställningen eftersom fler jobb skapas: "Vi menar på att om vi ska ställa om samhället i stort så betyder det att vi måste bygga annorlunda, vi måste bygga fler bostäder och fler industrier som är gröna. Och då kommer det innebära fler jobb till oss. Att se den kopplingen så att säga. Det handlar om att få ett medvetande om att alla har ett ansvar och att det inte är farligt utan att det kan ge jobb" (Respondent 3). I stället för att få människor att känna att de inte duger genom skuldbeläggning menar Byggnads att man måste tala i positiva termer för att få med medlemmarna på tåget. Som de skriver i sin rapport är klimatombställningen världens viktigaste bygge: "Vi står beredda att göra jobbet och vi ser stora möjligheter för nya jobb genom klimatombställningen. Om byggbranschen satsar på fossilfritt kan det på en och samma gång bidra till att nå klimatmålen samtidigt som det skapas många nya jobb i hela Sverige" (Byggnads 2022a, s. 4). Transport är också kritiska till att skuldbelägga människor men använder ett något annat tonläge. Man vill skapa ett utbildningspaket och öka kunskapen hos medlemmarna i arbetarrörelsens anda där rättvisa och kamp står i centrum: "Utbilda våra medlemmar på ett sätt som når dem på rätt sätt, på det sättet vi vet att våra medlemmar svarar på. Typ som jag sa: kamp, rättvisa. Att det här är deras fråga. Att man sätter det i den kontexten och efter det börja bygga upp" (Respondent 5).

4.3.4 Dra nytta av fackliga nätverk

En ytterligare aspekt som tas upp under intervjuerna är de fackliga nätverken, som såväl bidrar till att förbunden kan dra lärdomar av varandra som att de kan bli starkare tillsammans. Detta lyfts särskilt fram av mindre förbund samt i sektorer som inte kommit lika långt i omställningsarbetet. Livsmedelsarbetareförbundet menar i sin intervju att nätverken har hjälpt förbundet att komma i gång med klimatarbetet och att samarbetet ger ringar på vattnet (Respondent 7). För Transports del ger de fackliga nätverken inspiration och man poängterar att det finns en stor vilja att hjälpa varandra. Detta underlättar arbetet när man som förbund känner sig liten i en stor fråga, som klimatombställningen faktiskt är (Respondent 5).

I flera intervjuer blir det tydligt att fackförbunden ser att de tillsammans med andra förbund kan bli starkare och utöka sitt inflytande. I LO:s miljö- och klimatpolitiska program (2018, s. 17) framhålls det att fackförbund "historiskt har varit en garant för att samhällsomställningarna genomförts i en takt som gör att alla har kunnat hänga med, och att allt har gått rätt till så att ingen arbetstagare i slutändan missgynnas". På liknande sätt betonar Transport att fackförbunden har potential att få stort inflytande över samhällsutvecklingen, särskilt om man tittar

historiskt: “Och jag är av den övertygelsen att när fackförbunden har kommit till rätta med den här frågan så kommer de att vara en makt drivande faktor” (Respondent 5). Här hänvisar man till arbetarkollektivet i LO men även till tjänstemannaförbunden i TCO och Akademikerförbunden i Saco. “Jag tror vi kommer bli väldigt starka för alla vill samma grej egentligen. Så då är det inte mycket att stå emot. Då pratar vi majoriteten av Sveriges befolkning. Det är helt otroligt om man samlar all den kraften. Det är ganska coolt” (Ibid.).

4.4 Politiska visioner

För att slutligen redogöra för vilka framåtblickande politiska visioner fackförbunden identifierar går det att se att samstämmigheten är något svagare. Även om de flesta framhåller att det offentliga behöver kliva fram och ta ett större ansvar åberopar två av nio förbund i sina intervjuer att ansvaret i första hand bör ligga på konsumenten. Livsmedelsarbetareförbundet menar att “det i slutändan handlar om vad folk väljer att köpa” (Respondent 7) och Pappers framhåller att “lösningarna behöver vara företags-konsument-anpassade” så att marknaden kan avgöra vad som är möjligt att kommersialisera (Respondent 9). I sitt miljö- och klimatpolitiska program skriver LO (2018, s. 7) å andra sidan att det krävs ett skifte till en mer offentligt driven investeringsledd klimatpolitik med “omfattande politiska initiativ för att driva på utvecklingen både vad gäller omställningens omfattning och hastighet”.

4.4.1 Ta kontroll över marknaden

Någonting som ofta dyker upp som en politisk vision är viljan att ta kontroll över marknaden. Seko menar i sin intervju att “vi tror det är bättre att jobba med prismekanismer och ingripa på den ‘fria marknaden’ än att göra som vi gör nu där vi har ett system som upplevs orättvist och som träffar fel” (Respondent 4). I sin rapport skriver Byggnads (2022a, s. 11) att det krävs “fler politiska ramverk för att trygga ordning och reda så att marknadslogiken kan hjälpa i stället för att stjälpa när det hållbara och klimatsmarta också ska bli företagsekonomiskt lönsamt och det självklara alternativet”. GS-facket intar en mer kritisk position och menar att klimatomställningen inte är möjlig att genomföra under nuvarande ekonomiska system. I sin motion till LO:s kongress 2020 blev det bifallet att LO ska göra en granskning av dagens ekonomiska system som GS-facket menar “bygger på oändlig tillväxt och ohållbar konsumtion” (LO 2020, s. 443). Kongressen bifaller även att LO ska utreda och föreslå ett alternativt ekonomiskt system “som är ekonomiskt, ekologiskt och framför allt socialt hållbart” (Ibid.). I sin rapport är GS-facket (2017b, s. 4) dessutom kritiska till den åtstramningspolitik de ser som de menar leder till att hållbarhetsarbetet stannar upp samtidigt som de ekonomiska klyftorna ökar.

LO framhåller i sitt miljö- och klimatpolitiska program (2018, s. 15) att klimatpolitiken behöver integreras med andra politikområden eftersom det underlättar eventuella målkonflikter. Ett par politikområden som nämns är bostadspolitiken, energipolitiken och infrastrukturpolitiken. Det poängteras att marknaden ofta premierar det som är billigast för producenten eller konsumenten, snarare än vad som är samhällsekonomiskt effektivt. Bostadsbyggandet tas upp som ett exempel där det politiskt kollektiva åtagandet har minskat: “För att lösa bostadskrisen bör politiken återigen ta ett större ansvar som exempelvis beställare av nybyggnation och ägare av hyresrätter i trähus med lägre hyror. Marknaden kommer knappast att på egen hand bygga bostäder åt alla de unga, studerande, äldre med låga pensioner och de nyanlända som inte har så hög köpkraft” (Ibid., s. 18).

4.4.2 Reglera energisystemet

Även energipolitiken är ett område som under intervjuerna tas upp som förslag på lösningar framåt. Seko och Elektrikerna som båda är verksamma inom energisektorn framhåller att man måste ta politisk kontroll över energisystemet och öka den offentliga styrningen (Respondent 4; Respondent 8). Elektrikerna gör en distinktion mellan en visionär och en pragmatisk hållning i frågan: “Vi inser att kräva en återreglering fullt ut i stort sett är omöjligt och då har vi intagit en mer pragmatisk ställning där vi kräver en reglering av marknaden” (Respondent 8). Seko betonar att det finns en bred folklig förankring i de kommunalt ägda energibolagen som är värd att behålla men att den statliga styrningen också måste öka, både när det kommer till planering av produktionen och reglering av priset: “Återigen ta politisk kontroll över energisystemet som vi vill ska ta oss in i framtiden” (Respondent 4). GS-facket (2017a, s. 10) vill även de se en starkare statlig inblandning samt offentligt ägande och reglering i den förnybara produktionen. I linje med detta tar LO (2022 s. 449) “ställning mot och motarbetar investeringar i fossil energi och infrastruktur för fossil energi”.

När det kommer till infrastrukturpolitiken vill LO (2018) att klimateffektiva transportslag som båt, järnväg och kollektivtrafik ska bli mer tillgängliga. För att lyckas med omställningen behöver det “skapas styrmedel som dels gör det skadliga dyrare, dels gör de goda alternativen billigare och mer attraktiva. Dagens tempo är alldeles för lågt och det finns all anledning att misstro marknadens förmåga att hantera denna omställning inom den tid som krävs” (Ibid., s. 19). Seko som både är verksam inom transport- och energisektorn poängterar här att transportpolitiken och energipolitiken är ömsesidigt beroende av varandra: “Utan långsiktiga elpriser kommer omställningen från den fossilberoende fordonsflottan att gå mycket långsammare” (Respondent 4). I linje med detta menar Elektrikerna (2022, s. 9) att det behövs en omfattande utbyggnad av lokalnäten för att kunna elektrifiera fordonsflottan med “tydliga och långsiktiga regler för vattenkraft och havsbaserad vindkraft som möjliggör effektutbyggnad”. Därtill framhåller IF Metall, Livsmedelsarbetareförbundet och GS-facket att staten måste säkerställa ett

fossilfritt elsystem: “Elektrifiering är en förutsättning för att industrins processer och transporter ska kunna minska sina utsläpp i den omfattning som krävs för att nå klimatmålen” (Facken inom industrin 2021, s. 3).

4.4.3 Mer fördelningspolitik

Under intervjuerna framförs fördelningspolitiken som en viktig politisk vision av många fackförbund. LO betonar att såväl kostnader som vinster bör fördelas rättvist mellan arbete och kapital. För att åstadkomma detta är offentliga investeringar ett viktigt verktyg (Respondent 1). Som tidigare nämnts anser Transport att inkomst är det största skälet till att människor inte hänger med i klimatomställningen. Därför föreslås det att man i varje klimatinitiativ delar upp hur mycket människor tjänar och utifrån det utformar politiska ramverk och styrmedel: “Det är klart att vi är för en hållbar utveckling och vi kommer inte motarbeta det. Men vi måste se till att vartenda lagförslag som kommer inte ska ha negativ påverkan på våra medlemmar, utan vi måste driva på att de får vara med i utvecklingen. Det är det som är nyckeln. Ja men rättvis omställning helt enkelt” (Respondent 5).

I linje med ovanstående resonemang menar GS-facket att vi sällan pratar om fördelning och ansvar i klimatomställningen, samtidigt som det är tydligt att de rikaste har störst klimatpåverkan: “De som har mest resurser ska bidra oavsett hur mycket de släpper ut. De har större bostäder och de gör fler resor. Så fördelningspolitik på så sätt att de som har mest pengar, alltså inte bara inkomst utan kapital över lag, det är de som också ska bidra mer” (Respondent 6). Elektrikerna betonar att människor sällan upplever att klimatpolitiken är folkligt förankrad utan den drabbar människor på glesbygden som är beroende av bilen för att handla eller skjutsa barnen: “Och där tror jag att även om politiken har ett gott syfte och mål så har den inte överhuvudtaget förankrats hos en stor del av befolkningen. För att göra det så måste man lägga in klassperspektivet och få alla känna sig som en del av den” (Respondent 8).

För att åstadkomma ekonomisk omfördelning menar Livsmedelsarbetareförbundet i sin rapport (2021a, s. 14) att arbetslösheten behöver bekämpas. Detta delas av LO (2018, s. 20) som skriver att en “grundförutsättning för ett jämlikt samhälle är hög sysselsättning med väl betalda jobb och goda arbetsvillkor”. Detta resonemang utvecklas i intervjun med LO där man pekar på att det är svårt att tala om en rättvis omställning på arbetsmarknaden samtidigt som arbetslösheten ligger på sju till åtta procent: “Det handlar ju inte bara om de som har ett arbete idag, utan det måste ju också inbegripa att vi har en mer inkluderande arbetsmarknad där fler människor faktiskt får lov att vara en del av att bygga det bättre samhället som vi ser framför oss” (Respondent 1). Byggnads ser en fara i att den höga arbetslösheten gör att klimatfrågan hamnar längre ner på dagordningen, särskilt om en lågkonjunktur infaller då bostadsbyggandet går ner och jobben hotas: “Om människor runt om i landet märker att det finns en bostadsbrist men att man

inte vill bygga för det kostar för mycket, då hamnar miljö- och klimatfrågan väldigt långt ner. Så där tror jag det finns en väldigt stor risk” (Respondent 3).

4.4.4 Öka den demokratiska förankringen

En fjärde politisk vision som framförs är att göra klimatomställningen mer förankrad och socialt accepterad. Som LO enkelt uttrycker det: “Gör politiken bra och relevant för människor” (Respondent 1). Byggnads framhåller att man måste utgå från människors vardag när man utformar klimatpolitiken och ha en förståelse för vad det finns för olika ekonomiska och geografiska förutsättningar. Därutöver behövs ett annat tilltal än att moralisera och att med pekpinna tala om för människor att de inte får åka bil eller äta kött: “Då blir det så otroligt tungt och så otroligt skuldfyllt. Jag tror det är fel sätt att närma sig människor” (Respondent 3). I linje med detta poängterar Livsmedelsarbetareförbundet i sin rapport (2021a, s. 24) att allt fler idag tror på “personliga val och beslut än på kollektiva lösningar. Ojämligheten ökar, de odemokratiska krafterna i samhället växer”. IF Metall framhåller att man måste fånga upp den oro som finns och visa att man lyssnar för att därefter skapa en konstruktiv bild av klimatomställningen (Respondent 2). Här menar Byggnads att det både gäller att vara ärlig med att det finns intressekonflikter och visa att det finns en framtidstro (Respondent 3).

För att öka den demokratiska förankringen lyfter flera förbund fram vikten av att ha ett deltagarperspektiv. IF Metall framhåller att människor som påverkas av klimatomställningen behöver vara med i hela processen: “Inte att sätta målen, för de är självklara, men man måste vara med och ta fram hur vi ska nå dit. Hur vi ska göra det här tillsammans så att det blir inkluderande. För annars skapas det motsättningar och det ser vi ju i Europa idag med gula västarna i Frankrike. Så är det. Och det är ingenting konstigt egentligen, det är en del av demokratin” (Respondent 2). LO nämner rådsfunktioner och medborgardialoger som möjliga verktyg (Respondent 1) och Seko framhåller att det krävs en stor dos av lyhördhet och kreativitet för att förankra klimatomställningen hos människor (Respondent 4). IF Metall tar ett bredare grepp om frågan och menar att en demokratisk rörelse krävs för att vi överhuvudtaget ska nå klimatmålen. Man menar att det är positivt att företag ställer om. Men eftersom det som driver företagen i grund och botten är att det finns stora möjligheter att tjäna pengar är detta dock ingenting vi kan förlita oss på i längden, menar IF Metall. Om klimatomställningen ska förankras i hela samhället krävs det mycket mer än så: “Då behöver alla vara med på det tåget. Och det måste vara en gräsrotsrörelse som vi går tillbaka till. Demokratiskt fotarbete. Det ansvaret ligger på alla. Det är det absolut viktigaste” (Respondent 2).

5. Diskussion

Som analysen visar ger fackförbunden i olika utsträckning uttryck för hur de förhåller sig till den ideologiska spänningen mellan individen och kollektivet samt marknaden och staten i klimatomställningen. Ibland finns en mer explicit kritik mot samhällets individualisering och marknadslogikens utbredning, ibland finns en mer implicit skepsis och ibland framkommer ingen kritik alls. Detta avsnitt syftar därför till att tydliggöra och fördjupa hur och i vilken utsträckning fackförbunden förhåller sig till de ideologiska skiljelinjerna under klimatomställningens postpolitiska förutsättningar. Som tidigare nämnts kan postpolitik förstås som en process där ideologiska skiljelinjer och hegemoniska formationer osynliggörs vilket resulterar i att övergången till ett fossilfritt samhälle stegvis avpolitiserar. I linje med Mouffe och Swyngedouw innebär detta att konflikter slätas över av ett konsensus som i sin tur motverkar att klimatomställningen blir jämlik och demokratiskt förankrad.

Avsnittet är uppdelat i tre delar. I den första delen benar jag ut hur de identifierade problemen, i form av intressekonflikter och maktrelationer, relaterar till de ideologiska skiljelinjerna individen–kollektivet och marknaden–staten. Här diskuteras det kollektiva medvetandet liksom spänningen mellan marknaden och staten. Sedan går jag igenom hur de ideologiska skiljelinjerna kommer till uttryck i fackliga krav och politiska visioner. Här diskuteras arbetarkollektivets kamp och den eventuella spänningen mellan staten och arbetsmarknadens parter. Slutligen för jag en diskussion om på vilket sätt intressekonflikterna och maktrelationerna *omsätts* i fackliga krav och politiska visioner. Det vill säga huruvida de ideologiska skiljelinjerna reproduceras eller om det snarare finns en diskrepans mellan hur fackförbunden förhåller sig till problemen de identifierar och lösningarna de presenterar.

5.1 Identifierade problem och ideologiska skiljelinjer

När det kommer till vilka problem fackförbunden identifierar är det tydligt att de intressekonflikter och maktrelationer som förekommer ger uttryck för agonistiska konfrontationer. Även om samtliga fackförbund ser klimatomställningen som en ytterst nödvändig samhällsutveckling erkänner man att omställningen både leder till positiva och negativa sidoeffekter i människors arbetsliv och privatliv. Detta kan ställas mot ett avpolitiserat narrativ där övergången till ett fossilfritt samhälle i stället framhålls som en win-win situation utan vinnare och förlorare. Som Mouffe (2008 s. 11) förklarar handlar agonistiska konfrontationer om att “erkänna det sociala livets konfliktfyllda dimension”. Detta är någonting som fackförbunden tydligt gör genom att exempelvis peka på hur arbetstillfällen riskerar att försvinna

i omställningen samt hur höjda priser på energi oproportionerligt drabbar människor med lägre inkomst. Även om man framhåller att klimatomställningen också skapar nya möjligheter pekar samtliga fackförbund på risken att människor lämnas utanför ifall rätt förutsättningar inte ges till att ställa om på jobbet eller i sin vardag.

5.1.2 Kollektivt medvetande

Ett problem som lyfts fram genomgående är hur klimatpolitiken är utformad på så sätt att låginkomsttagare som kollektiv har svårt att hänga med i klimatomställningen. Här nämns subventioner till elbilar och solceller samt det nya reseavdraget som exempel där skattepengar riktas till hushåll som redan har råd att ställa om. Man menar att politiken inte är utformad på så sätt att hushåll med lägre inkomster som bor i hyresrätter kan ta del av skattereduktionerna i samma omfattning som högavlönade hushåll som bor i villor eller bostadsrätter. Detta kan ställas i kontrast till postpolitikens avpolitiserade narrativ där alla förutsätts ha ett gemensamt intresse av en särskild politik, som i objektiv och mätbar mening anses vara den bästa (Hjort Warlenius 2022, s. 354). En annan kritik mot postpolitiken är att problem i stället för att formuleras i termer av strukturella villkor handlar om “den enskilde individens – förmodat bristande – kreativitet, drivkraft, initiativförmåga och ambitionsnivå” (Teschfahoney och Dahlstedt 2008, s. 17). Mouffe (2008, s. 52) beskriver hur de postpolitiska förutsättningarna karaktäriseras av en individualiseringsprocess där det kollektiva medvetandet försvagas vilket slår sönder klassolidariteten. Här intar fackförbunden alltså ett tydligt mothegeoniskt narrativ genom att belysa hur arbetarkollektiv oproportionerligt påverkas av klimatomställningen.

Det kollektiva medvetandet genomsyrar även resonemangen om att man på arbetsplatser med starka och erfarna fackliga klubbar har möjlighet att driva arbetstagarens intressen i klimatomställningen. Förbunden ser med oro på arbetsplatser utan någon klubb eller fackligt förtroendevald eftersom möjligheten att behålla schyssta villkor och löner kan försvagas i omställningen. Då man erkänner att det finns konfliktlinjer och asymmetriska maktrelationer på arbetsplatser kommer agonistiska konfrontationer till uttryck. Att tillsammans mobilisera och ställa krav mot sin arbetsgivare för att säkra arbetarkollektivets villkor kan ställas mot det antagonistiska förhållningssättet där motståndarens intressen och krav inte ses som legitima. Detta går i linje med hur Mouffe (2008, s. 31) uttrycker det: “Mobilisering förutsätter politisering, och varje politisering kräver i sin tur att världen tillåts framstå som indelad i motsatta läger som människor kan identifiera sig med – detta är vad som gör det möjligt att politiskt mobilisera passioner inom ramen för en demokratisk process”.

Det avpolitiserade narrativet innebär vidare “att alla som inte förmår leva upp till de höga, gröna, etiska kraven betraktas som moraliskt ‘sämre’ och därmed utesluts och/eller stöts bort från den skara av rättfärdiga och rättlevande som kan

axla omställningen” (Hjort Warlenius 2022, s. 409). Just detta lyfter fackförbunden fram då man pekar på risken att moralisera och skuldbelägga människor i klimatomställningen utan att hänsyn tas till ekonomiska och geografiska förutsättningar. Det riktas alltså en kritik mot individuell konsumentmakt som man menar stänger ute den politiska diskussionen om kollektiva åtaganden i olika riktningar. Som Mouffe (2019, s. 122) poängterar innebär en välfungerande demokrati att konfrontation måste få uttryckas mellan olika politiska ståndpunkter: “Annars finns risken att den demokratiska konfrontationen ersätts av en sammandrabbning mellan icke förhandlingsbara moraliska värden eller essentialistiska identifikationsformer”. Genom att samlas som kollektiv och tillsammans rikta fokus utåt mot samhällets politiska arena i stället för inåt mot sig själv som individ stärks därmed det kollektiva medvetandet.

5.1.3 Marknadens förlorare

Marknadslogiken nämns även som ett problem för arbetarkollektivet i klimatomställningen. Även om en del fackförbund betonar att omställningen bidrar till att förbättra industrins konkurrenskraft framhålls den ‘fria marknaden’ också som en utmaning, både för att nå klimatåtagandena men också för att säkra villkoren för arbetstagarna. Detta är främst framträdande i skogssektorn, byggsektorn och energisektorn. Förbunden pekar dels på hur små företag inte har resurserna att ställa om då de konkurreras ut av större företag, dels på hur avregleringar har lett till ett ohållbart system av underentreprenörer. Man menar att den hårda pressen att kostnadsminimera medför otrygga anställningsvillkor och arbetsmiljörisker som även leder till ett kortsiktigt tänkande, vilket i sin tur försämrar förutsättningarna att ställa om produktionen. Detta är inte minst tydligt i energisektorn där utbyggnaden av elnätet drabbas när det förebyggande underhållsarbetet inte sköts ordentligt. Liknande problem går att se i byggsektorn där systemet med underentreprenörer försvårar möjligheten att ta ett helhetsansvar, både när det gäller att uppfylla klimatåtagandena och för att säkra goda arbetsvillkor. Därmed kan man se att fackförbunden ger uttryck för en oro över marknadslogiken och hur den blir ett hinder för sektorerna att ställa om sin produktion. Detta kan ställas i kontrast till ett avpolitiserat narrativ som snarare lyfter fram marknadslogiken som ‘naturlig’ eller ‘oföränderlig’ (Teshfahoney och Dahlstedt 2008, s. 19). Därmed intar en del fackförbund ett mothegemoniskt narrativ genom att ifrågasätta marknaden och kapitalets inneboende logik.

Fackförbunden framhåller att de som tjänar på utvecklingen av avregleringar och privatiseringar är de stora bolagen som kan ta ut vinster. De som förlorar på systemet är mindre företag och framför allt arbetstagarna. Detta blir tydligt då man i två intervjuer nämner arbetsolyckor som lett till dödsfall som en effekt av den bristande arbetsmiljön. Att låta den ‘fria marknaden’ styra kan ses som en del av den nyliberala hegemonin där strukturella ojämlikheter som marknaden skapar osynliggörs (Mouffe 2008, s. 64). Detta innebär att

arbetsmiljöproblem sällan ses ett resultat av den dominerande ordningen där makt och inflytande är ojämlikt fördelat (Swyngedouw 2011a, s. 80).

Framväxten av gigeekonomin skulle kunna betraktas som det yttersta exemplet på den nyliberala hegemonin. I och med att arbetsmarknaden blir allt mer prekariserad samtidigt som arbetslösheten ligger på en relativt hög nivå kan nya affärsmodeller uppstå som arbetare får betala priset för. Detta kan förstås i linje med vad Harvey kallar 'ackumulation genom berövande'. Han beskriver det som en process där "makt och rikedom koncentreras i fåtalets händer genom nyliberala privatiserings- finansialiseringsreformer" (citerad i Mouffe 2019, s. 81). Marknadslogiken kan således förstås som en del av nyliberalismens ständiga jakt på profit som sker på bekostnad av mänskliga villkor (Huber 2022, s. 291).

Att vara kritisk mot att marknadslogiken får styra innebär nödvändigtvis inte att statlig styrning kan ses som en garant för en annan samhällsutveckling. Snarare bör avregleringarna liksom framväxten av gigeekonomin förstås som ett resultat av politiskt fattade beslut. Som Tesfahuney och Dahlstedt (2008, s. 17) poängterar bygger det avpolitiserade narrativet "å ena sidan på en långtgående kritik mot all slags statlig styrning/planering. Å andra sidan förlitar den sig i hög grad på andra former av styrning". De menar vidare att staten och den offentliga sektorn under postpolitiska förutsättningar mer och mer drivs som företag där kunden överordnas medborgaren. Här uppstår en paradox att ju mer ekonomiseringen brer ut sig i samhället, desto mindre tycks den uppfattas som politisk (Ibid., s. 16–17). I linje med detta lyfter Mouffe (2008, s. 64) fram hur framväxten av postpolitiskens offentlig-privata samverkan innebär att "staten ska stå för investeringskapitalet och entreprenörerna ska kamma hem vinsterna, allt medan medborgarna lider av sviterna". Med detta sagt är den ideologiska skiljelinjen mellan marknaden och staten inte helt självklar utan behöver problematiseras något.

5.2 Presenterade lösningar och ideologiska skiljelinjer

När fackförbunden presenterar sina lösningar i form av fackliga krav och politiska visioner hamnar ansvarsfrågan tydligt i centrum. En del förbund pekar på att staten och det offentliga behöver ta ett större ansvar i klimatomställningen. Samtidigt ser många fackförbund sin egen roll som viktig, dels för att omställningen ska komma på plats, dels för att ingen ska lämnas utanför i processen. Här går det eventuellt att se en spänning mellan hur man förhåller sig till staten och hur man förhåller sig till arbetsmarknadsparternas roll i omställningen. Var börjar och slutar deras respektive handlingsutrymme? Precis som i tidigare sektion ger fackförbunden uttryck för agnostiska konfrontationer genom att peka på det asymmetriskt fördelade ansvaret i klimatomställningen. Även om de flesta förbunden framhåller att de med mest makt och resurser, som också har störst kapacitet att ställa om, borde vara pådrivande ser man att omställningen samtidigt behöver involvera och drivas av fler aktörer i samhället.

5.2.1 Arbetarkollektivets kamp

I de lösningar som presenteras finns det en tydlig idé om den kollektiva kampen. Även om man framhåller att individen måste ges rätt förutsättningar att ställa om i arbetslivet genom utbildning och kompetensutveckling ses detta som ett strukturellt åtagande. Två fackförbund nämner dock det individuella ansvaret där konsumentmakten ses som central för att åstadkomma en klimatomställning. Detta kan förstås som en del av det avpolitiserade narrativet där individen under postpolitiska förutsättningar reduceras till konsument som själv förväntas hitta lösningar på strukturella disharmonier (Tesfahuney och Dahlstedt 2008, s. 16). Här förhåller sig alltså inte alla fackförbund på samma sätt. Även om majoriteten framhåller vikten av att samlas som kollektiv finns det en minoritet som i stället ser individuella (livsstils)val som avgörande för att komma till rätta med klimatomställningen.

Den kollektiva kampen kommer till uttryck i en rad olika förslag. Ett sådant är att utöka fördelningspolitiken. Genom att erkänna att koldioxidutsläpp, precis som rikedom, är ojämnt fördelat menar man att ekonomiska klyftor behöver utjämnas i övergången till ett fossilfritt samhälle. Detta kan ställas i kontrast till det avpolitiserade narrativet där klimatförändringar framställs som ett universellt hot som alla står offer inför, snarare än som ett resultat av den dominerande ordningen där vissa drabbas hårdare än andra på grund av ojämnt fördelade resurser (Swyngedouw 2011a, s. 78–80). Som Hjorth Warlenius betonar är de som tjänar på klimatförändringarna ett litet antal ägare av fossilkapitalet och en smal politisk elit: ”Den eliten gör det bästa för att kompromettera alla oss andra, får oss att känna oss medskyldiga till miljöförstörelsen genom den förbrukning av fossila bränslen och annan miljöpåverkande konsumtion som orsakas av det sätt att leva som föreskrivs oss inom ramen för kapitalets konsumtionsdrivna ackumulationsregim” (Hjorth Warlenius 2022, s. 411). Fackförbundens mothegemoniska narrativ går därmed att tolka som en kritik mot fossilkapitalets makt där samhällelig mobilisering och kamp anses krävas för att åstadkomma en jämlik och rättvis klimatomställning.

Ett annat sätt att förstå den kollektiva kampen är att fackförbunden åberopar att de vill inkluderas i omställningsprocessen på arbetsplatserna för att säkra arbetarkollektivets villkor och löner. Här ger förbunden uttryck för en agonistisk konfrontation mellan arbetsgivare och arbetstagarer. Detta kan ställas i kontrast till postpolitikens avpolitiserade narrativ där omställningen ses som en “win-win situation där det plötsligt har blivit möjligt att finna lösningar som gynnar alla i samhället” (Mouffe 2008, s. 37). Dels menar fackförbunden att involveringen är ett sätt att som kollektiv driva på de företag som själva inte ställer om, dels ses det som ett sätt att få fler att söka sig till de samhällsviktiga yrkena. Inom energisektorn är detta extra tydligt då utvecklingen av otrygga anställningsvillkor gör att färre drar sig till yrket vilket i sin tur försvårar elektrifieringen av samhället. Ytterligare ett tecken på den kollektiva kampen är de fackliga nätverken där man tydligt går ihop som ett kollektiv både för att lära av varandra men också för att få större inflytande tillsammans.

Folkbildning kan även förstås som en del av arbetarkollektivets kamp. Å ena sidan framhåller fackförbunden att deras medlemmar behöver utbildas för att inse sin egen roll i omställningen. Å andra sidan menar man att det viktiga är att förankra de centralt beslutade politiska kraven på gräsrotsnivå. Här lyfts en skiljelinje mellan hur de anställda på förbundskontoret förhåller sig till klimatomställningen och hur olika medlemsgrupper förhåller sig, vilket även färgar olika partitillhörigheter. Det finns en tanke om att från centralt håll fånga upp det politiska missnöjet som tenderar att uppstå lokalt genom att lyssna på den oro som finns hos medlemmarna. Att ett missnöje har uppstått från första början och etablerat sig i breda folklager kan tolkas som ett resultat av de postpolitiska förutsättningar där de ideologiska skiljelinjerna har trängts undan. För att undvika detta menar Mouffe (2019, s. 89) att det krävs en mothegemonisk kamp mot nyliberalismen: “[Det] handlar om att skapa en förståelse av det ‘offentliga’ som en domän där medborgare kan komma till tals och utöva sina rättigheter, vilket kräver att vi tränger undan den postdemokratiska [läs *postpolitiska*] och individualistiska synen på medborgaren som “konsument””.

5.2.2 Statens ansvar men fackens uppgift

I de presenterade lösningarna är det tydligt att det hos fackförbunden finns en vilja att ta kontrollen över marknadslogiken för att minska klyftorna i samhället, där staten kan spela en avgörande roll. Hur långt man vill gå varierar dock mellan förbunden. Medan en del framhåller att fler ramverk och styrmedel behövs i klimatpolitiken ser andra att hela det ekonomiska systemet behöver ses över. Här nämns bland annat ett förslag att vid varje klimatinitiativ dela upp vad människor tjänar och utforma politiken efter det. Detta för att motverka att klimatomställningen slår fel och drabbar de med mest knappa resurser hårdast. Fackförbunden ger därmed uttryck för agonistisk konfrontation genom att peka på att det finns olika grupper i samhället som gynnas på bekostnad av andra av marknadslogiken. Detta går i linje med den kritik Žižek (1999, s. 353) lyfter där han ser avpolitiserings främsta paroller som att “marknaden och kapitalet är neutrala redskap och mekanismer”. Därmed finns det hos fackförbunden ett tydligt mothegemoniskt narrativ där man utmanar den rådande ordningen genom att med staten intervensera marknaden och omfördela kostnader och vinster i klimatomställningen.

Att staten eller politiken behöver ta ett större ansvar i klimatomställningen nämns av samtliga fackförbund. Som ett förbund poängterar är det givetvis bra att många företag idag står i framkant i omställningen, vilket inte minst skapar en god konkurrensfördel internationellt. Men eftersom företag drivs av vinst anser man att det inte går att förlita sig på deras framgång i längden. En del förbund menar att det är viktigt att staten går före och sätter långsiktiga spelregler så att företag inte kan konkurrera ut varandra med låga klimatåtaganden, något som särskilt påtalas i byggsektorn och skogssektorn. Utöver att staten måste se till att villkoren på den

‘fria marknaden’ är någorlunda schyssta finns det även förslag på att reglera marknaden mer långtgående. Här nämns framför allt energisystemet som flera fackförbund menar behöver drivas i offentlig regi. Det går dels att se en mer visionär hållning från fackförbunden där man önskar ett förstatligande, dels en mer pragmatisk hållning där regleringar i stället förespråkas. Vad som är den gemensamma linjen är att man ser ett behov av att det offentliga säkerställer ett fossilfritt eller förnybart elsystem vilket både kräver långsiktig planering och omfattande regleringar som marknaden inte själv kan lösa. Detta sätter i sin tur villkoren för andra sektorer att ställa om, inte minst industrin och fordonsflottan.

Genom att föreslå lösningar som intervenerar marknaden utmanar fackförbunden postpolitikens avpolitiserade narrativ där marknaden upphöjs till ett högre väsen: “Den har en egen rationalitet, följer sina egna – eviga och sanna – lagar som samhället bör underkastas. Postpolitiken framstår därmed som ett slags sunt förnuft, en självklarhet eller ett rent pragmatiskt svar på ‘sakernas tillstånd’” (Teshahoney och Dahlstedt 2008, s. 17–18). Förutom energipolitiken tas även bostadspolitiken upp som ett exempel där marknadslogiken inte ses som hållbar, både när det kommer till att uppfylla klimatåtaganden, men även för att säkra goda levnadsvillkor. Förbunden menar att staten både måste ta ett större ansvar för att se till att fler bostäder byggs och att det som byggs sker på ett mer klimatsmart sätt på samma gång som hyrorna hålls nere.

Samtidigt finns det en kritik mot att staten går in och styr för mycket. Detta betyder inte att fackförbunden anser att marknaden nödvändigtvis bör ha större inflytande. I stället syftar man på att arbetsmarknadens parter ska behålla sitt handlingsutrymme och stå fristående från politisk inblandning. Bland annat påtalas vikten av att fackförbunden tillsammans med arbetsgivarna ska komma överens om hur kompetensförsörjningen ska hanteras i klimatomställningen. Att fackförbunden blir involverade och får inflytande över omställningsprocessen för att på så sätt säkerställa goda löner, villkor och arbetsmiljö när arbetsplatser ställer om nämns även. Samtidigt poängteras det att staten måste se till att nödvändiga offentliga investeringar kommer på plats liksom att socialförsäkringssystemet och arbetsmarknadspolitiken fångar upp dem som behöver ställa om mitt i arbetslivet. Med detta sagt, även om det i vissa fall kan uppstå en spänning mellan staten och arbetsmarknadens parter framhålls dessa framför allt som kompletterande till varandra. Medan fackförbunden menar att staten behöver ta ansvar för att skapa långsiktiga förutsättningar såväl för näringslivet som för arbetstagarna att ställa om, bör parterna ta på sig uppgiften att aktivt se till att omställningsprocessen drivs på samtidigt som arbetarkollektivets villkor säkerställs.

5.3 Från problem till lösning

För att slutligen diskutera på vilket sätt de identifierade problemen omsätts i lösningar är det både möjligt att utläsa likheter och skillnader i hur fackförbunden förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar. Till att börja

med går det att se en genomgående kritik mot den nyliberala hegemonin där ideologiska skiljelinjer reproduceras från intressekonflikter och maktrelationer till fackliga krav och politiska visioner. Fackförbunden problematiserar hur subventioner och reseavdrag framför allt riktas till välbemedlade hushåll, samtidigt som låginkomsttagare blir skuldbelagda för att de inte lever upp till den 'rättmätiga' livsstilen. I förhållande till detta vill man se fler omfördelningspolitiska åtgärder med ett tydligare klassperspektiv för att utjämna marknadens snedfördelade effekter. I arbetslivet problematiserar fackförbunden de senaste decenniernas avregleringar som man menar har försämrat anställningsvillkoren och arbetsmiljön i flera sektorer på samma gång som möjligheterna att ta ett helhetsansvar i klimatomställningen försvåras. Lösningarna som lyfts fram är att det offentliga bör ta ett större ansvar att reglera marknaden samt att fackförbunden som kollektiv får vara med i omställningsprocessen på arbetsplatserna. Detta speglar kritiken mot postpolitikens avpolitiserade narrativ där ansvaret att ställa om individualiseras och blir en moralisk fråga (Hjorth Warlenius 2022, s. 409) samtidigt som marknadslogiken ses som naturlag (Teschfahoney och Dahlstedt 2008, s. 17).

Även om det finns stora likheter i hur fackförbunden förhåller sig till problemen de identifierar och lösningarna de presenterar i klimatomställningen går det också att se en del diskrepans. För det första är de problem som fackförbunden identifierar mer fragmenterade än lösningarna, vilket kanske inte är så förvånande då förbunden kommer från olika sektorer där alla har sina egna utmaningar och behov. För det andra blir det tydligt att problemformuleringarna i större utsträckning är präglade av den samtida kontexten. Den höga inflationen påtalas i nästan varje intervju då man pekar på hur de höga energi- och bränslepriserna slår orättvist mot låginkomsttagare. Här kan man se att den spänning som fanns före Rysslands fullskaliga invasion i Ukraina har förstärkts då skillnader i ekonomi och geografi späs på ytterligare. Att ett nytt regeringssamarbete presenterades tätt inpå intervjuerna fick även betydelse för hur respondenterna förhöll sig till frågorna som ställdes. Bland annat kom förändringen av reseavdraget på tal som många fackförbund menade missgynnar arbetarkollektivet samtidigt som det ökar koldioxidutsläppen. Eftersom en del förbund såg tecken på en lägre klimatambition hos den nya regeringen framfördes även en oro att skiften i de långsiktiga spelreglerna riskerar att försena eller försvåra företagens chanser att ställa om produktionen.

När det kommer till de presenterade lösningarna går det i stället att se en större variation på grad av kritik mot de postpolitiska förutsättningarna. Medan en del fackförbund framhåller individuella livsstilsval och marknadskrafternas betydelse för att åstadkomma en kraftfull klimatomställning riktar andra kritik mot dessa förhållningssätt. Viktigt att poängtera är att majoriteten av intervjuerna och det skriftliga materialet tillhör det mer kritiska lägret. Ett intressant resonemang som är värt att titta närmare på är hur en respondent menar att deras fackförbund dels har en visionär hållning, dels en pragmatisk när det kommer till att förändra energisystemet. Detta sätter fingret på de postpolitiska förutsättningarna om vad som är *möjligt* att säga. Även om mitt material i stor utsträckning ger uttryck för

mothegemoniska narrativ och utmanar de postpolitiska förutsättningarna går det alltså att se att dominerande ideologier begränsar vad som är möjligt att föreställa sig och därmed kräva i klimatomställningen. Som Mouffe (2008, s. 25) enkelt uttrycker det: "Saker och ting skulle alltid kunna vara annorlunda, och varje ordning innebär därför att alternativa möjligheter utesluts". Detta knyter an till vetenskapsteorins grundläggande frågeställningar om vad kunskap är och hur det uppnås. I detta sammanhang blir det tydligt att kunskapsökande inte är ouppnåeligt, men att det kan förvrängas av ideologier och intressen i dominerande ställning (Hjort Warlenius 2022, s. 361).

Med detta sagt går det givetvis att diskutera vad som *inte* sägs. Det mest uppenbara svaret är att en del av det skriftliga material jag tittar på inte nämner klimatomställningen överhuvudtaget. Framför allt är detta tydligt i kongressbesluten där ungefär hälften av fackförbunden saknar motioner eller propositioner relaterade till klimatomställningen. Som analysen visar finns det däremot en mängd rapporter på temat, där fackförbund undersöker och tar ställning till hur man förhåller sig till klimatomställningen. Hos en del fackförbund saknas även rapporter relaterade till klimatfrågan. Här nämner en respondent att deras förbund inte har publicerat någon rapport med anledning att de vill ligga lågt i frågan och inte 'provocera' sina medlemmar. Man pekar på att många medlemmar den senaste tiden har varit upprörda över de höga bränslepriserna och därför blivit skeptiska till den förda klimatpolitiken.

Respondenternas resonemang om att deras medlemmar blivit förbisedda går än en gång att tolka som en konsekvens av de postpolitiska förutsättningarna. Samtidigt som en del av befolkningen inte får rätt förutsättningar till att hänga med i klimatomställningen berövas de "möjligheten att välja mellan politiska program med genuint olika innehåll" (Mouffe 2008, s. 69). Eller som Swyngedouw (2011a, s. 370–371) betonar är oenighet möjligt så länge kraven inte ifrågasätter de nyliberala 'ramarna'. Då ansvaret läggs på individen på samma gång som denne skuldbeläggs osynliggörs maktförhållanden och ojämlikt fördelade resurser (Swyngedouw 2011b, s. 80), både när det kommer till vilka som bidrar till mest koldioxidutsläpp och vilka som gynnas eller missgynnas av politiken för att möta klimatförändringarna.

Klimatomställningens postpolitiska förutsättningar ger därmed uttryck för en sammansättning av maktförhållanden som framstår som naturliga, vilket innebär att alternativa sätt att ställa om till ett fossilfritt samhälle blockeras. Men precis som Mouffe (2019, s. 116) betonar kan varje etablerad ordning alltid utmanas av mothegemonier där dominerande föreställningar plockas isär. Genom att titta på vilka fackliga krav och politiska visioner fackförbunden ställer finns det tecken på att arbetarkollektivet är på god väg att utmana de postpolitiska förutsättningarna – och på så sätt bidrar till att skapa en ny hegemonisk formation bortom den individualiserade och marknadscentrerade klimatomställningen.

6. Slutsatser

För att avslutningsvis sammanfatta hur och i vilken utsträckning svenska fackförbund inom arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar går det att dra slutsatsen att förbunden tillsammans ger uttryck för en kritik mot postpolitikens avpolitiserade narrativ. Förbunden målar upp agonistiska konfrontationer mellan arbetsgivare och arbetstagare såväl som mellan hög- och låginkomsttagare i klimatomställningen. I stället för att framställa omställningen som en win-win situation alla tjänar på betonar man att det finns vinnare och förlorare både vad gäller vinster och kostnader i övergången till ett fossilfritt samhälle. Samtidigt är det viktigt att poängtera att kritiken mot det avpolitiserade narrativet varierar i grad och tonläge. Medan en del förbund riktar skarp kritik mot de senaste decenniernas avregleringar och privatiseringar framför andra förbund en mildare skepsis mot att ansvaret läggs över på individen. Utöver det framhålls ett par resonemang som snarare går i linje med det avpolitiserade narrativet där man menar att marknadsmekanismer och konsumentmakt är centralt i klimatomställningen. Vad som dock går att säga är att majoriteten av intervjuerna, klimatrapporterna och kongressbesluten intar ett mer kritiskt förhållningssätt till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar.

När det kommer till vilka intressekonflikter och maktrelationer som förekommer pekar fackförbunden på en rad problem som tenderar att uppstå i arbetslivet och privatlivet i övergången till ett fossilfritt samhälle. Dock menar man att de utpekade problemen inte nödvändigtvis behöver vara så stora så länge det finns reella förutsättningar för människor att ställa om på jobbet eller i sin vardag. Förbunden riktar kritik mot att klimatomställningen har reducerats till en fråga om individuella livsstilsval i en kontext av nedmonterad arbetsmarknadspolitik med allt fler prekära anställningsförhållanden. Här går det att identifiera ett kollektivt medvetande där man inser att arbetarkollektivet som grupp drabbas av en klimatpolitik som inte tar hänsyn till ekonomiska och geografiska förutsättningar.

Samtidigt som det är möjligt att peka ut konflikter i klimatomställningen verkar otrygga arbetsvillkor också gå *hand i hand* med ouppfyllda klimatåtaganden. Här riktas en kritik mot marknaden och kapitalets inneboende logik som framför allt är framträdande i byggsektorn, energisektorn och skogssektorn. Fackförbunden är högst tveksamma till systemet av underentreprenörer där kravet på att kostnadsminimera gör att såväl arbetsmiljö och anställningsvillkor som klimatåtaganden nedprioriteras. Inom energisektorn får detta omfattande konsekvenser för elektrifieringen av samhället där det förebyggande underhållsarbetet inte sköts ordentligt. Kravet på att kostnadsminimera försvårar i sin tur utbyggnaden av elnätet vilket inte minst drabbar omställningen av industrin och fordonsflottan som idag står för två tredjedelar av Sveriges totala utsläpp.

När det kommer till hur de identifierade intressekonflikterna och maktrelationerna omsätts i fackliga krav och politiska visioner reproduceras de mothegemoniska narrativen i stor utsträckning. Genom att rikta kritik mot nyliberalismens individualisering och marknadslogik utmanas postpolitikens avpolitiserade narrativ. För det första anser fackförbunden att reella förutsättningar i omställningen kan skapas genom att stärka arbetsmarknadspolitiken, utbildningssystemet och socialförsäkringarna. Förbunden menar att alla tre åtgärder är ömsesidigt beroende av varandra där såväl staten som arbetsmarknadens parter har en viktig roll att spela. För det andra ställer fackförbunden krav på en offentligt styrd och investeringsledd klimatomställning. Man pekar på att staten behöver ta kontroll över marknadens snedfördelade effekter genom omfattande regleringar. För det tredje vill fackförbunden omfördela klimatomställningens kostnader och vinster i större utsträckning. Man menar att det behövs ett klassperspektiv där ansvaret fördelas mer rättvist för att skapa större legitimitet och acceptans i omställningen. Detta knyter väl an till det fjärde kravet att förankra klimatomställningen utifrån en demokratisk rörelse. För att nå dit betonar förbunden vikten av fackliga nätverk och folkbildning där man kan fånga upp den oro som finns och omvandla den i konstruktiva vägar framåt. Här är det tydligt att det kollektiva medvetandet blir en förutsättning för att den kollektiva kampen ska kunna uppstå, för att på så sätt mobilisera mot den nyliberala hegemonin.

Fackförbundens förhållningssätt till klimatomställningens postpolitiska förutsättningar knyter väl an till idén om rättvis omställning. Likt Galgóczi (2020) och Scandrett m fl (2022) framhåller förbunden att nya arbetstillfällen med anständiga löner och villkor bör skapas i övergången till ett fossilfritt samhälle samt att processen behöver ske på ett meningsfullt och inkluderande sätt, med hänsyn till ekonomiska och geografiska förutsättningar. Därtill går resultaten från min studie i viss mån i linje med var tidigare forskning kommit fram till på området. Dock verkar det som att tidigare studier ser en större splittring i hur fackförbund förhåller sig till klimatomställningen. Även om mina resultat också visar på att förhållningssätten skiljer sig åt ser jag en något större samstämmighet. Jag har dock medvetet valt att inte fokusera på interna splittringar, vilket kan vara värt att göra i framtida studier. Till skillnad från Brand och Niedermoser (2019) liksom Kreinins (2021) slutsatser att facken för det mesta sluter allianser med näringslivet ser jag fler kritiska röster i mitt material. Medan Keil och Kreinin (2022) såg en variation av marknadsorienterade och klassmedvetna perspektiv visar min studie att de klassmedvetna rösterna väger tyngre. Likt Pichler m fl (2021) samt Houeland och Jordhus-Lier (2022) visar min studie att facken anser att de själva har en viktig roll att spela i klimatomställningen och därför aktivt bör ha inflytande över omställningsprocessen. Med detta sagt bidrar min studie både till att stärka och försvaga etablerade föreställningar om hur fackförbund inom arbetarkollektivet förhåller sig till klimatomställningen.

I de intervjuer, klimatrapporter och kongressbeslut jag analyserat dök det upp en del aspekter som förtjänas att undersökas närmare. För det första var frågan om tillväxt någonting som ofta flög förbi. Även om fackförbunden gav

uttryck för en kritik mot marknadslogiken och den utbredda ekonomiseringen i samhället fördes sällan en djupare diskussion om kapitalistiska produktionsförhållanden och dess ständiga jakt på att expandera. Detta knyter väl an till den andra frågan som ibland dök upp, nämligen spänningen mellan miljö och klimat. Även om flera fackförbund nämnde miljö och klimat i samma mening anser jag att det är viktigt att skilja på dessa två. Givetvis är det alldeles riktigt att miljö- och klimatkrisen är ömsesidigt beroende av varandra, men frågan är i vilken utsträckning den biologiska mångfalden körs över när fokus ligger på att minska koldioxidutsläppen så snabbt som möjligt? Här är inte minst energifrågan med utbyggandet den förnybara elproduktionen liksom skogspolitiken intressant att fördjupa sig i. Någonting som även är värt att titta vidare på i framtida forskning likt Pye (2021) och Rätzl m fl (2010; 2018) är att undersöka huruvida facklig organisering kan *underlätta* övergången till ett fossilfritt samhälle. På vilket sätt skiljer sig omställningsprocessen på arbetsplatser med stort respektive litet inflytande? Kan fackföreningsrörelsen i ett större perspektiv verka för att utjämna snedfördelade vinster och förluster i klimatomställningen? På vilket sätt kan ansvar och fördelning upplevas mer legitim? Att utforska hur klimatomställningen kan blir mer förankrad och accepterad har enorm betydelse för möjligheten att öka hastigheten och omfattningen i övergången till ett fossilfritt samhälle. Det är såväl en fråga om demokrati och jämlikhet som mänsklig överlevnad.

Tack!

Jag vill rikta ett stort tack till alla fackliga representanter som ställt upp på intervju och delat med sig av sina kloka tankar och synpunkter. Utan er hade det inte blivit någon uppsats. Jag vill också tacka min handledare Fariborz Zelli för mycket värdefull feedback.

7. Litteraturlista

7.1 Primärmaterial

- Byggnads (2022a). *Världens viktigaste bygge*.
<https://www.byggnads.se/siteassets/rapporter/varldens-viktigaste-bygge.pdf?ts=8da16056155b180> (Hämtad: 12 oktober 2022).
- Byggnads (2022b). *Kongresshandlingar 2022*.
<https://www.byggnads.se/siteassets/kongress/2022/kongresshandlingar/motioner-och-utlatanden-2022.pdf?ts=8da2223e48d1f00> (Hämtad: 12 oktober 2022).
- Elektrikerna (2022a). *Elektrikernas energipolitiska program*.
<https://www.sef.se/siteassets/om-oss/facklig-politisk-paverkan/elektrikernas-energi-politiska-program.pdf?ts=8da374da7964880> (Hämtad: 10 oktober 2022).
- Elektrikerna (2022b). *Förbundsmöte 2022*. <https://www.sef.se/om-oss/vart-forbund/forbundsmote/forbundsmote-2018/dagordning/> (Hämtad: 10 oktober 2022).
- Facken inom industrin (2021). *Facken inom industrin om klimatomställningen*.
<https://www.fackeninomindustrin.se/nyheter/ny-rapport-fran-facken-inom-industrin-facken-inom-industrin-om-klimatomstallningen/> (Hämtad: 10 oktober 2022).
- GS-facket (2017a). *Förpackningsindustrin, klimatet och fackligt arbete*.
<https://www.gsacket.se/globalassets/dokument/rapporter/forpackningsrapport.pdf> (Hämtad: 8 oktober 2022).
- GS-facket (2017b). *Världens skogar, klimatet och fackligt arbete*.
<https://www.gsacket.se/globalassets/dokument/rapporter/skogen.pdf> (Hämtad: 8 oktober 2022).
- GS-facket (2017c). *Industriellt träbyggande, klimatet och fackligt arbete*.
<https://www.gsacket.se/globalassets/dokument/rapporter/trainustrirapport.pdf> (Hämtad: 8 oktober 2022).
- GS-facket (2017d). *Kongressprotokoll 2021*.
<https://www.gsacket.se/om-oss/kongress-2021/material/> (Hämtad: 8 oktober 2022).
- IF Metall (2017). *Kongressprotokoll IF Metall*.
<https://www.ifmetall.se/globalassets/avdelningar/forbunds-kontoret/resurser/dokument/kongress-2020/tidigare-kongresser/protokoll-kongress-2017.pdf> (Hämtad: 13 oktober 2022).
- IF Metall (2019). *Svensk industri för klimatet*.
<https://www.ifmetall.se/globalassets/avdelningar/forbunds-kontoret/resurser/dokument/utredningsrapporter/klimatrapport.pdf> (Hämtad: 13 oktober 2022).

- Livsmedelsarbetareförbundet (2021a). *Livsmedelsarbetare för framtiden*.
https://www.livs.se/globalassets/livs.se/organisationen/kongress/kongress-2021/kongress-2021/livsmedelsarbetare_framtiden.pdf
 (Hämtad: 12 oktober 2022).
- Livsmedelsarbetareförbundet (2021b). *Kongresshandlingar 2021*.
<https://www.livs.se/organisationen/kongress/kongress-2021/kongresshandlingar/> (Hämtad: 12 oktober 2022).
- LO (2018). *LO:s miljö- och klimatpolitiska program*.
[https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_lo_miljo_klimatpolitiskt_program_pdf/\\$File/LO_miljo_klimatpolitiskt_program.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_lo_miljo_klimatpolitiskt_program_pdf/$File/LO_miljo_klimatpolitiskt_program.pdf) (Hämtad: 10 oktober 2022).
- LO (2020). *Kongressprotokoll 2020*.
[https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_1588575598441_kongressprotokoll_2020_del_2_pdf/\\$File/Kongressprotokoll_2020_del%202.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_1588575598441_kongressprotokoll_2020_del_2_pdf/$File/Kongressprotokoll_2020_del%202.pdf) (Hämtad: 10 oktober 2022).
- Seko (2021). *Kongressprotokoll 2021*. <https://www.seko.se/om-oss/forbundet-mots/kongress-2021/kongressmaterial/> (Hämtad: 12 oktober 2022).
- Seko, Transport och Handels (2021). *Fri frakt till högt pris*.
<https://www.seko.se/siteassets/pdf-seko.se/rapporterundersokningar/rapporter-2021/fri-frakt-till-ett-hogt-pris.pdf?ts=8d99d719ff2f180> (Hämtad: 12 oktober 2022).

7.2 Sekundärmaterial

- Appelquist, B. (2021). 'Forskare: Skogsindustrin är Sveriges största utsläppare av koldioxid'. *Svt Nyheter*.
<https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/skogsindustrin-varsta-utslapparen> (Hämtad: 7 oktober 2022).
- Attride-Stirling, J. (2001). 'Thematic networks: an analytic tool for qualitative research'. *Qualitative Research*, 1(3), 385–405.
 doi:10.1177/146879410100100307.
- Bauman, Z. (2004). *Samhälle under belägring*. Göteborg: Daidalos.
- Berglez, P. & Olausson U. (2014). 'The post-political condition of climate change: An ideology approach'. *Capitalism, Nature, Socialism*, 25(1), 54– 71. doi:10.1080/10455752.2013.845588.
- Bergström, G. och Svärd, P.A. (2018). 'Idé- och ideologianalys' i Boréus, K. och Bergström, G (2018). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bevir, M., & Rhodes, R. (2008). 'The Differentiated Polity as Narrative'. *British Journal of Politics and International Relations*, 10, 729-734.

- Blackwater, B. (2012). 'Two Cheers for Environmental Keynesianism'. *Capitalism Nature Socialism*, 23(2), 51-74. doi:10.1080/10455752.2012.675232.
- Bloomfield, J. & Steward, F. (2020). 'The Politics of the Green New Deal'. *The Political Quarterly*, 19(4).
- Blühdorn, I. (2014). 'Post-Ecologist Governmentality: Post-Democracy, Post-Politics and the Politics of Unsustainability'. In E. Swyngedouw & J. Wilson (Eds.), *The Post-Political and Its Discontents: Spaces of Depoliticisation, Spectres of Radical Politics*. Edinburgh University Press.
- Bohnenberger, K., Fritz, M., Mundt, I. och Rioussset, P. (2021). 'Die Vertretung ökologischer Interessen in der Sozialpolitik: Konflikt- oder Kooperationspotential in einer Transformation zur Nachhaltigkeit?'. *Zeitschrift für Sozialreform*, 67(2), 89-121. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1515/zsr-2021-0004>.
- Boverket (2021). *Utsläpp av växthusgaser från bygg- och fastighetssektorn*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/hallbart-byggande-och-forvaltning/miljoindikatorer---aktuell-status/vaxthusgaser/> (Hämtad: 7 oktober 2022).
- Brand, U. & Niedermoser, M.K. (2019). 'The role of trade unions in social-ecological transformation: Overcoming the impasse of the current growth model and the imperial mode of living'. *Journal of Cleaner Production*, 225, 173. doi:10.1016/j.jclepro.2019.03.284.
- Ernstson, H. & Swyngedouw, E. (2019). 'Bringing Back the Political: Egalitarian Acting, Performative Theory' In Ernstson, H. and Swyngedouw, E (Eds), *Urban Political Ecology in the Anthropo-Obscene: Interruptions and Possibilities*. Abingdon & New York: Routledge.
- Europeiska kommissionen (utan datum). *Paris Agreement*. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/climate-negotiations/paris-agreement_en (Hämtad: 7 oktober 2022).
- Evensen, D. (2019). 'The Rhetorical Limitations of the #Fridaysforfuture Movement'. *Nature climate change*, 9(6).
- Fraser, N. (2019). *Det gamla dör och det nya kan inte födas*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Furlong, P. & March, D. (2010). 'A Skin Not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science' in Marsh, David, & Stoker, Gerry (2010). *Theories and methods in political science*. Palgrave Macmillan. 3rd ed.
- Galgóczi, B. (2020). 'Just transition on the ground: Challenges and opportunities for social dialogue'. *European Journal of Industrial Relations*, 26(4), 367-382-382. doi:10.1177/0959680120951704.
- Greco, L. (2022). 'A just transition: Insights from the labour unions of a steel locality (Taranto, Italy)'. *Economic and Industrial Democracy*, 0(0). doi:10.1177/0143831X221111417.

- Gärdebo, J. (2022). 'Transitioning Unions: What constitutes a just transition for Swedish trade unions?' *Oxford Open Climate Change*. doi:10.1093/oxfelm/kgac006.
- Gärdebo, J., Brodén Gyberg, V., Lövbrand, E., Linnér, B.O., Wibeck, V., Evers, C., Bohman, A. (2021). 'Ingen ska uteslutas när vi ställer om för klimatet'. *Göteborgs Posten*.
<https://www.gp.se/debatt/ingen-ska-uteslutas-n%C3%A4r-vi-st%C3%A4ller-om-f%C3%B6r-klimatet-1.60326054> (Hämtad: 14 oktober 2022).
- Harvey, D. (2006). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Hay, C. (2002). *Political analysis: a critical introduction*. Basingstoke: Palgrave.
- Hjorth Warlenius, R. (2022). *Klimatet, tillväxten & kapitalismen*. Verbal förlag.
- Hoffmann, U. (2015). 'Can Green Growth Really Work and what are the True (Socio) Economics of Climate Change?' *United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)*, CH, Geneva.
- Houeland, C., & Jordhus-Lier, D. (2022). 'Not my task: Role perceptions in a green transition among shop stewards in the Norwegian petroleum industry'. *Journal of Industrial Relations*, 64(4), 522–543. doi:10.1177/00221856211068500.
- Howarth, D. in McNally, M. (2015). *Antonio Gramsci*. Palgrave Macmillan (Critical explorations in contemporary political thought).
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=cat07147a&AN=lub.6040586&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 6 november 2022).
- Huber, M.T. (2022). *Climate Change as Class War: Building Socialism on a Warming Planet*. London: Verso.
- Huberty, M., Gao, H. and Mandell, J. (2011). *Shaping the Green Growth Economy*. Berkeley, CA: Green Growth Leaders,
http://www.uncsd2012.org/content/documents/Shaping-the-Green-Growth-Economy_report.pdf (Hämtad: 19 december 2022).
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. Routledge. doi:10.4324/9781849774338.
- Jacobs, M. (2013). 'Green Growth'. In Falkner, R. (2014) *The Handbook of Global Climate and Environment Policy. Handbooks of Global Policy Series*, Wiley-Blackwell.
- Johnson, S. (2021). 'Discourse and Practice of REDD+ in Ghana and the Expansion of State Power'. *Sustainability*, 13(11358), 11358. doi:10.3390/su132011358.
- Jørgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage.
- Jämlikhetskommissionen (2020). *En gemensam angelägenhet* (SOU 2020:46). Stockholm: Finansdepartementet.

- Jänicke, M. (2006). *Environmental Governance in Global Perspective. New Approaches to Ecological Modernisation*. Berlin: Freie Universität Berlin. Department of Political and Social Sciences.
- Kalt, T. (2022). 'Agents of transition or defenders of the status quo? Trade union strategies in green transitions'. *Journal of Industrial Relations*, 64(4), 499–521. doi:10.1177/00221856211051794.
- Keil, A.K. & Kreinin, H. (2022). 'Slowing the treadmill for a good life for All? German trade union narratives and social-ecological transformation'. *Journal of Industrial Relations*, 64(4), 564–584. doi:10.1177/00221856221087413.
- Kiely, R. (2018). 'Marxism: A Global Perspective' in Lowndes, Vivien, Marsh, David, & Stoker, Gerry (2018). *Theories and methods in political science*. Palgrave Macmillan. 4th ed.
- Klein, N. (2016). *Det här förändrar allt. Kapitalismen kontra klimatet*. Stockholm: Ordfront.
- Klein, N. (2019). *On fire: the burning case for a green new deal*. London: Allen Lane.
- Klimatpolitiska rådet (2022). *Klimatpolitiska rådets rapport 2022*. <https://www.klimatpolitiskaradet.se/wp-content/uploads/2022/03/klimatpolitiskaradetrappport2022.pdf> (Hämtad: 4 oktober 2022).
- Koch, M. (2012). *Capitalism and climate change: theoretical discussion, historical development and policy responses*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kreinin, H. (2021). 'The divergent narratives and strategies of unions in times of social-ecological crises: fracking and the UK energy sector'. *Transfer-European Review of Labour and Research*. doi:10.1177/10242589211041216.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Stockholm: Vertigo.
- Marsh, D. (2018). 'Meta-theoretical issues' in Lowndes, Vivien, Marsh, David, & Stoker, Gerry (2018). *Theories and methods in political science*. Palgrave Macmillan. 4th ed.
- Mastini, R., Kallis, G., Hickel, J. (2021). 'A Green New Deal without growth?'. *Ecological Economics*, 179. doi:10.1016/j.ecolecon.2020.106832.
- Mehleb, R.I., Kallis, G. och Zografos, C. (2021). 'A discourse analysis of yellow-vest resistance against carbon taxes'. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 40, 382–394. doi:10.1016/j.eist.2021.08.005.
- Mouffe, C. (2008). *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Mouffe, C. (2019). *Till vänsterpopulismens försvar*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Naturvårdsverket a (utan datum). *Territoriella utsläpp och upptag av växthusgaser*. <https://www.naturvardsverket.se/data-och->

- statistik/klimat/vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/ (Hämtad: 4 oktober 2022).
- Naturvårdsverket b (utan datum). *El och fjärrvärme, utsläpp av växthusgaser*. <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-el-och-fjarrvarme/> (Hämtad: 4 oktober 2022).
- Naturvårdsverket c (utan datum). *Industri, utsläpp av växthusgaser*. <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-industrin/> (Hämtad: 4 oktober 2022).
- Naturvårdsverket d (utan datum). *Hur bidrar Sverige till Parisavtalet?* <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/det-globala-klimatarbetet/parisavtalet/hur-bidrar-sverige-till-parisavtalet/> (Hämtad: 4 oktober 2022).
- Newell, P. & Paterson, M. (2010). *Climate Capitalism*. Cambridge University Press.
- Niedermoser, K. (2017). 'Wenn wir nicht mehr wachsen, wie verteilen wir dann um?'. *Österreich Z Soziol*, 42, 129–145. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1007/s11614-017-0261-y>.
- Paterson, M. (2014). 'Commodification' In: Carl Death (ed.) *Critical Environmental Politics*. New York: Routledge.
- Pepermans, Y. & Maesele, P. (2016). 'The politicization of climate change: problem or solution?'. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. John Wiley & Sons, 7(4).
- Pichler, M., Krenmayr, N., Maneka, D., Brand, U., Högelsberger, H. & Wissen, M. (2021). 'Beyond the jobs-versus-environment dilemma? Contested social-ecological transformations in the automotive industry', *Energy Research & Social Science*, 79.
- Pye, O. (2021). 'Agrarian Marxism and the proletariat: a palm oil manifesto'. *The Journal of Peasant Studies*, 48(4), 807-826. doi:10.1080/03066150.2019.1667772.
- Robertson, A. (2018). 'Narrativanalys' i Boréus, K. & Bergström, G (2018). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Rolfer, B. (2020). 'Klimatet och jobben – Fackliga perspektiv för en rättvis omställning'. *Arena Idé*. <https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2021/01/klimatet-och-jobben.pdf> (Hämtad: 14 oktober 2022).
- Rosemberg, A. (2010). 'Building a just transition: The linkages between climate change and employment'. *International Journal of Labour Research*, 2(2), 125.
- Räthzel, N., Cock, J. & Uzzell, D. (2018). 'Beyond the nature-labour divide: trade union responses to climate change in South Africa', *Globalizations*, 15(4), 504–519. doi:10.1080/14747731.2018.1454678.

- Räthzel, N., Uzzell, D. & Elliott, D. (2010). 'Can trade unions become environmental innovators?'. *Soundings* (13626620), (46), 76–87. doi:10.3898/136266210793790891.
- Satgar, V. (2015). 'A Trade Union Approach to Climate Justice: The Campaign Strategy of the National Union of Metalworkers of South Africa'. *Global Labour Journal*, 6(3). doi:10.15173/glj.v6i3.2325.
- Scandrett, E. (ed.), Dey, S., Graham, S. (2022). 'Just transitions'. *Community Development Journal*, 57(1), 167–178. doi:10.1093/cdj/bsab053.
- Sicotte, D.M., Joyce, K.A. & Hesse, A. (2022). 'Necessary, welcome or dreaded? Insights on low-carbon transitions from unionized energy workers in the United States'. *Energy Research & Social Science*, 88. doi:10.1016/j.erss.2022.102511.
- Smith, S. (2017). *Just Transition: A Report for the OECD*. Brussels: ITUC-Just Transition Centre.
- Stavis, D., & Felli, R. (2015). 'Global labour unions and just transition to a green economy'. *International Environmental Agreements*, 15, 29-43. doi:10.1007/s10784-014-9266-1.
- Sundin, K. (2020). 'Klimatkeynesianism nu'. *Katalys*. <https://www.katalys.org/publikation/klimatkeynesianism-nu/> (Hämtad: 20 december 2022).
- Swyngedouw, E. (2010). 'Apocalypse Forever? Post-Political Populism and the Spectre of Climate Change'. *Theory, Culture and Society*, 27(2–3), 213–232. doi:10.1177/026327640935872.
- Swyngedouw, E. 1 (2011a). 'Whose environment?: the end of nature, climate change and the process of post-politicization'. *Ambiente & Sociedade*, 14(2), 69–87. doi:10.1590/S1414-753X2011000200006.
- Swyngedouw, E. (2011b). 'Interrogating post-democratization: Reclaiming egalitarian political spaces'. *Political Geography*, 30(7), 370–380. doi:10.1016/j.polgeo.2011.08.001.
- Swyngedouw, E. (2022). 'Illiberalism and the democratic paradox: The infernal dialectic of neoliberal emancipation'. *European Journal of Social Theory*, 25(1), 53–74. doi:10.1177/13684310211027079.
- Tesfahuney, M. & Dahlstedt, M. (2008). *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Vachon, T.E. (2021). 'The Green New Deal and Just Transition Frames within the American Labour Movement'. In Räthzel, N., Stavis, D. and Uzzell, D. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Environmental Labour Studies*. 1st ed. 2021. Springer International Publishing. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=i>

- p,uid&db=cat02271a&AN=atoz.ebs29742245e&site=eds-live&scope=site (Hämtad: 7 oktober 2022).
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningsсед*.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html> (Hämtad: 21 oktober 2022).
- Vogl, V., Rootzén, J. & Svensson, O. (2019). 'A just transition towards a coal-free steel industry: perspectives from labour', *14th Nordic Environmental Social Science Conference: Social Science in Our time*, Luleå, Sweden.
- Vromen, A. (2018). 'Qualitative Methods' in Lowndes, Vivien, Marsh, David, & Stoker, Gerry (2018). *Theories and methods in political science*. Palgrave Macmillan. 4th ed.
- Wagenaar, H. (2011). *Meaning in action: interpretation and dialogue in policy analysis*. Armonk, N.Y: M.E Sharpe.
- Wilson, J., & Swyngedouw, E. (2014). 'Seeds of Dystopia: Post-Politics and the Return of the Political'. In E. Swyngedouw & J. Wilson (Eds.), *The Post-Political and Its Discontents: Spaces of Depoliticisation, Spectres of Radical Politics*. Edinburgh University Press.
- Žižek, S. (1998). 'For a leftist appropriation of the European legacy'. *Journal of Political Ideologies*, 3(1), 63-78. doi: 10.1080/13569319808420769.
- Žižek, S. (1999). *The ticklish subject : the absent centre of political ontology*. Verso.

Appendix 1: Intervjuguide

Introducerande del

Berätta kort om din roll på X?

Vad tycker ert fackförbund om politiken som förs på klimatområdet i allmänhet?

Problem: Intressekonflikter och maktrelationer

Ser ni några intressekonflikter?

Finns det några vinnare och förlorare?

Kan du identifiera några maktrelationer som förhindrar att klimatomställningen blir rättvis?

Finns det någon särskild aspekt av klimatpolitiken som ni anser är mer problematisk?

Lösningar: fackliga krav och politiska visioner

Vad anser ni skulle kunna göra klimatomställningen mer rättvis?

Vart bör det huvudsakliga ansvaret ligga?

Vilken roll spelar arbetsvillkorsrelaterade frågor för att klimatomställningen ska bli rättvis?

När det kommer till bredare politiska reformer, vad tror ni skulle kunna underlätta en rättvis klimatomställning?

Hur tror ni att klimatomställningen skulle kunna bli mer demokratiskt förankrad?

Avslutande del

Ser du att det har skett någon större förändring över tid med hänseende till det vi har pratat om?

Finns det någonting jag inte nämnt som du skulle vilja lyfta fram kopplat till fackförbundet i klimatomställningen?

Har du några frågor till mig?

Appendix 2: Översikt respondenter

Referens	Fackförbund	Datum intervjun genomfördes
Respondent 1	LO	24 oktober 2022
Respondent 2	IF Metall	28 oktober 2022
Respondent 3	Byggnads	28 oktober 2022
Respondent 4	Seko	31 oktober 2022
Respondent 5	Transport	26 oktober 2022
Respondent 6	GS-facket	26 oktober 2022
Respondent 7	Livsmedelsarbetare- förbundet	26 oktober 2022
Respondent 8	Elektrikerna	31 oktober 2022
Respondent 9	Pappers	24 oktober 2022